ФГОС

Р. З. Хайдарова, Г. М. Ахметзянова

ТАТАР ТЕЛЕ

6 класс

издательство
«Татармультфильм»

Зат алмашлыкларының килешләр белән төрләнеше
Склонение личных местоимений

1 лицо

	Единственное - число	Множественное число
Баш килеш Именительный падеж	мин — я	без — мы
Иялек килеше Притяжательный падеж	минем — мой (моя, моё, у меня)	безнең — наш (наша, наше, у нас)
Юнәлеш килеше Направительный падеж	миңа — мне	безгә — нам
Төшем килеше Винительный падеж	мине — меня	безне — нас
Чыгыш килеше Исходный падеж	миннән — от меня	бездән — от нас
Урын-вакыт килеше - Местно-временной падеж	миндә — у меня	бездә — у нас

Зат алмашлыкларының килешләр белән төрләнеше
Склонение личных местоимений

2 лицо

	Единственное - число	Множественное число
Баш килеш Именительный падеж	**син — ты**	**сез — вы**
Иялек килеше Притяжательный падеж	**синең — твой (твоя, твоё, у тебя)**	**сезнең — ваш (ваша, ваше, у вас)**
Юнәлеш килеше Направительный падеж	**сиңа — тебе**	**сезгә — вам**
Төшем килеше Винительный падеж	**сине — тебя**	**сезне — вас**
Чыгыш килеше Исходный падеж	**синнән — от тебя**	**сездән — от вас**
Урын-вакыт килеше Местно-временной падеж	**синдә — у тебя**	**сездә — у вас**

Р. З. Хәйдәрова, Г. М. Әхмәтҗанова

ТАТАР ТЕЛЕ

6

АЛТЫНЧЫ СЫЙНЫФ

ТӨП ГОМУМИ БЕЛЕМ БИРҮ
ОЕШМАЛАРЫ ӨЧЕН ДӘРЕСЛЕК
(ТАТАР ТЕЛЕН БАШЛАП ӨЙРӘНҮЧЕ УКУЧЫЛАР ӨЧЕН)

ДӘРЕСЛЕК Е. И. ПАССОВНЫҢ
КОММУНИКАТИВ ТЕХНОЛОГИЯ КОНЦЕПЦИЯСЕНӘ
НИГЕЗЛӘНӘ

КАЗАН
«ТАТАРМУЛЬТФИЛЬМ» НӘШРИЯТЫ
2025

Р. З. Хайдарова, Г. М. Ахметзянова

ТАТАРСКИЙ ЯЗЫК

6

ШЕСТОЙ КЛАСС

УЧЕБНИК ДЛЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ
ОСНОВНОГО ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
(ДЛЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ, НЕ ВЛАДЕЮЩИХ
ТАТАРСКИМ ЯЗЫКОМ)

НА ОСНОВЕ КОНЦЕПЦИИ КОММУНИКАТИВНОЙ
ТЕХНОЛОГИИ Е. И. ПАССОВА

КАЗАНЬ
ИЗДАТЕЛЬСТВО «ТАТАРМУЛЬТФИЛЬМ»
2025

УДК 811.512.145(075)
ББК 81.632.3я72
Х18

Условные обозначения

Начало урока

Запомни!

Вспомни!

Произноси правильно!

Работа в парах

Работа в группах

Творческая работа

Инсценировка

Ситуативные упражнения

Вместе посмеёмся!

Хайдарова, Р.З. и др.

Х18 Государственный (татарский) язык Республики Татарстан: Татар теле. 6 класс: учебник для образовательных организаций основного общего образования (для обучающихся, не владеющих татарским языком) / Р.З. Хайдарова, Г.М. Ахметзянова. — Казань : Татармультфильм, 2025. — 118 с.: ил.

ISBN 978-5-906508-56-0

ISBN 978-5-906508-56-0

УДК 811.512.145(075)
ББК 81.632.3я72

© Хайдарова Р.З., Ахметзянова Г.М., 2025
© Издательство «Татармультфильм», 2025
Все права защищены

ЯҢА УКУ ЕЛЫ БАШЛАНА

1–2 нче дәресләр

1. Дусларыгызны яңа уку елы белән котларга өйрәнегез.

2. Дустыгызга, укытучыгызга, яңа уку елы белән тәбрикләп, котлаулар языгыз.

3. Җөмләләрне таблицага урнаштырыгыз.

Керергә ярыймы? Чыгарга ярыймы? Керергә мөмкинме? Чыгарга мөмкинме? Керергә рөхсәтме? Керергә рөхсәт итегез әле. Чыгарга рөхсәтме? Чыгарга рөхсәт итегез әле.

Керергә рөхсәт сорау	Чыгарга рөхсәт сорау
...	...

4. Әйтик, сез дустыгызны очраттыгыз. Аңа тагын нинди мактау сүзләре әйтергә була?

Син нинди матур! Синең кофтаң матур! Костюмың сиңа бик килешә! Күлмәгең бик матур! Синең сумкаң яңа! Синең китабың чиста!

5. Диалогка төшеп калган репликаларны (пропущенные реплики) өстәп укыгыз.

— Син ничәнче сыйныфта укыйсың?
— ... .
— Син кайсы мәктәптә укыйсың?
— ... .
— Син кайда яшисең?
— ... .
— Син татарча шигырьләр сөйли беләсеңме?
— ... .

6. Ике баганадагы сүзләрдән сүзтезмәләр төзегез.

татарча		шигырь сөйли
чиста	?	укый
матур		яза
дөрес		җырлый

7. 5 нче күнегү сораулары буенча үзегез турында языгыз, сөйләргә өйрәнегез.

8. Как скажете в этих ситуациях?

1. Вы оставили ручку дома. Как вы попросите у друга ручку?

2. Вы покупаете тетради. Продавщица предлагает тетради в клетку, а вам нужны тетради в линейку. Как вы об этом скажете?

3. Вы не знаете, каким будет второй урок. Как вы об этом спросите?

9. Бергәләп көлик!

Беренче класста дәрес бара.

Укытучы:

— Балалар, сез мәктәпкә укырга килдегез. Дәрестә тыныч кына утырырга кирәк. Әгәр берәр нәрсә кирәк булса, кулыгызны күтәрегез.

Алмаз тиз генә кулын күтәрә.

Укытучы:

— Нәрсә сорыйсың килә?

— Тикшереп карыйм, бу система ничек эшли икән...

3–5 нче дәресләр

1. Текстны укыгыз. Текст эчтәлеге буенча бер-берегезгә сораулар бирегез.

Уку елы башлана

1 нче сентябрь — Белем көне. Яңа уку елы башлана. Россиядә бу көн тантаналы линейкалар белән үтә. Мәктәптә гимн яңгырый. Укучылар укытучыларны, бер-берсен котлыйлар.

Яңа уку елы төрле илләрдә төрлечә башлана. Японияд ә яңа уку елы 1 нче апрельдә башлана. Италиядә ул — 1 нче октябрьдә, Швециядә — 15 нче августта, Австралиядә 1 нче февральдә башлана.

2. Җөмләләрне текст эчтәлеге буенча урнаштырыгыз.

1) Укучылар укытучыларны, бер-берсен котлыйлар. 2) Мәктәптә гимн яңгырый. 3) Яңа уку елы башлана. 4) Яңа уку елы төрле илләрдә төрлечә башлана.

3. Җөмләләрне дәвам итегез.

— Яңа уку елы Япониядә ... .
— Яңа уку елы Италиядә ... .
— Яңа уку елы Австралиядә ... .
— Яңа уку елы Россиядә ... .
— Яңа уку елы Швециядә ... .

4. Текст эчтәлеген бер-берегезгә сөйләгез.

5. Исегезгә төшерегез!

Исемнәрнең тартым белән төрләнеше

Имена существительные с аффиксами принадлежности

Зат	Тартыкка беткән исемнәр	Сузыкка беткән исемнәр
I зат	карандаш-ым дәфтәр-ем	хата-м җилкә-м
II зат	карандаш-ың дәфтәр-ең	хата-ң җилкә-ң
III зат	карандаш-ы дәфтәр-е	хата-сы җилкә-се

6. Нокталар урынына тиешле кушымчаларны куегыз. Партадашыгызның бу уку-язу әсбаплары бармы? Сораулар бирегез.

1. Минем дәфтәр... бар. 2. Минем төсле карандашлар... бар. 3. Минем альбом... бар. 4. Минем китаб... бар. 5. Минем плеер... бар. 6. Минем компьютер... бар. 7. Минем смартфон... бар.

7. Рәсемдәге предмет исемнәре белән үрнәк буенча җөмләләр төзегез.

Ү р н ә к: Минем дәфтәрем бар. Аның дәфтәре бар. Синең дәфтәрең бармы?

6–8 нче дәресләр

1. Исегезгә төшерегез!

Вы уже знаете, что аффиксы присоединяются к основе существительных в следующем порядке: аффиксы множественного числа, аффиксы принадлежности, падежные аффиксы:

основа	+ аффикс множ. числа	+ аффикс принадлеж-ности	+ аффикс падежа
күз	-ләр	-ем	-нең
курчак	-лар	-ым	-ны

Тартымлы исемнәрнең килеш белән төрләнеше

Склонение имён существительных
с аффиксами принадлежности

	I зат минем	II зат синең	III зат аның
Б. к.	китабым моя книга	китабың твоя книга	китабы его (её) книга
И. к.	китабымның у моей книги	китабыңның у твоей книги	китабының у его (её) книги
Ю. к.	китабыма в мою книгу	китабыңа в твою книгу	китабына в его (её) книгу
Т. к.	китабымны мою книгу	китабыңны твою книгу	китабын его (её) книгу
Ч. к.	китабымнан из моей книги	китабыңнан из твоей книги	китабыннан из его (её) книги
У.-в. к.	китабымда в моей книге	китабыңда в твоей книге	китабында в его (её) книге

2. Җөмләләрне укыгыз, тәрҗемә итегез.

1. Бу минем китабым. 2. Китабымның бер бите юк. 3. Китабыма тышлык (обложка) кирәк. 4. Китабымны өстәлгә куйдым. 5. Китабымнан шигырь укыдым. 6. Китабымда кызык хикәя бар.

3. 2 нче күнегүдәге **китап** сүзен **дәфтәр** сүзе белән алыштырыгыз. Җөмләләргә сораулар куегыз.

4. Җөмләләрдән тартым белән төрләнгән исемнәрне табыгыз, килешләрен билгеләгез. Җөмләләргә сораулар куегыз, дустыгыз белән сөйләшегез.

1. Минем китабымның битләре чип-чиста. 2. Алсу дустының китабын китапханәгә илтте. 3. Миләүшәнең дәфтәре бик пөхтә. 4. Айрат дәфтәрен укытучыга бирде.

5. Җөмләләрне дәвам итегез. Җөмләләрне файдаланып, кечкенә текст төзегез. Сөйләргә өйрәнегез.

1. Мине дусларым ... . 2. Дусларымның дуслары ... . 3. Мин еш кына дусларыма ... . 4. Кичә дусларымны ... . 5. Яңа гына дусларымнан ... . 6. Дусларымда музыка ... .

6. Текстны укыгыз.

Минем мәктәбем

Бу минем мәктәбем. Мәктәбебез яңа, зур, чиста. Мин мәктәбемне яратам. Анда минем абыем да, апам да укыган.

Мәктәбебездә дусларым күп. Без өй эшләрен бергә эшлибез, кагыйдәләрне искә төшерәбез, мисаллар чишәбез, контроль эшкә әзерләнәбез.

Минем дусларым төрле түгәрәкләргә йөриләр. Олег — математика

түгәрәгенә, Костя минем белән — футбол секциясенә, Азат белән Саша баскетбол секциясенә йөриләр.

арып кайтабыз — приходим уставшие

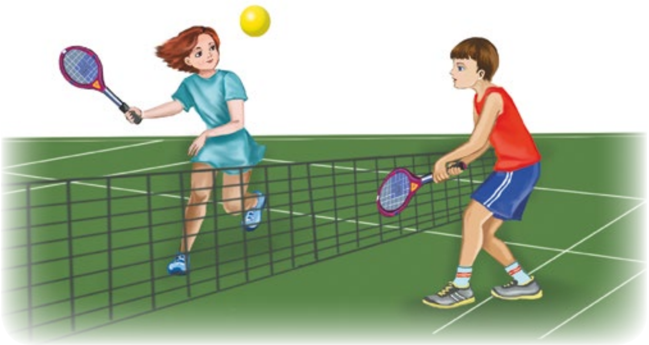

7. Тексттан килеш белән төрләнгән тартымлы исемнәрне табыгыз, кушымчаларын билгеләгез. Текстның эчтәлеген бер-берегезгә сөйләгез.

8. Текстны өченче заттан сөйләргә өйрәнегез. Фигыльләр ничек үзгәрер?

9. 6 нчы күнегүдәге текст буенча диалоглар төзеп, үзара сөйләшегез.

9–10 нчы дәресләр

1. Нокталар урынына тиешле кушымчаларны өстәгез.

1. Синең язма эшең... хата бар. 2. Дәфтәрем... икеле билгесе юк. 3. Контроль эшем... бер хатасы да юк. 4. Мәктәбем... дусларым күп. 5. Мәктәп китапханәсе... кызыклы китаплар бар.

2. Рәсемнәр урынына сүзләр языгыз.

1. Ринатның яхшы билгеләр бик күп.

2. Петяның матур рәсемнәр бар.

3. Алсуның һәрвакыт тәртип була.

3. Диалогларга төшеп калган репликаларны өстәгез, үзара сөйләшегез.

1. — Бүген сезнең ничә дәресегез бар?
   — ... .
   — Мәктәбегездә нинди бәйрәм була?
   — ... .
   — Синең нинди билгеләрең бар?
   — ... .

2. — Сезнең өегез кайда?
   — ... .
   — Нинди кибет янында?
   — ... .

3. — Өегездә китапханә бармы?
   — ... .
   — ... ?
   — Әйе, маҗаралы китаплар бар.

4. Как скажете о том, что вы:

— не оставляете свой учебник дома;

— не забываете тетрадь дома?

5. Спросите у Айдара:

— есть ли у него дома библиотека;

— есть ли у него в тетради «пятёрки»;

— есть ли у него ошибки в диктанте.

6. Узнайте у Марата, как зовут

— старшую сестру;
— старшего брата;
— младшую сестру;
— младшего брата;
— маму;
— папу.

КИТАП — БЕЛЕМ ЧИШМӘСЕ

11–12 нче дәресләр

1. Транскрипция билгеләрен искә төшерегез.

[а°] — огублённый [а]
[қ] — твёрдый [к]
[ғ] — твёрдый [г]
[w] — губно-губной звук
[ы̆] — краткий [ы]
[э̆] — краткий [э]
[о̆] — краткий [о]

2. Бу сүзләрне транскрипция билгеләре белән дәфтәрегезгә языгыз, дөрес укырга өйрәнегез, тәрҗемәсен табыгыз.

Дускаем, якын, киңәшчем, иптәшем, сәнгать, җырлата, өйрәтә.

3. Түбәндәге сүзләрнең тәрҗемәсен әйтегез, алар белән җөмләләр төзегез.

дус — дустым
сердәш — сердәшем
киңәшче — киңәшчем
иптәш — иптәшем
сәнгать — сәнгатем
китап — китабым
дәрес — дәресем
көндәлек — көндәлегем
мәктәп — мәктәбем
тел — телем

4. Үрнәк буенча төрләндерүне дәвам итегез. Җөмләләрнең эчтәлеге буенча сораулар уйлагыз.

Үрнәк: Китап синең дустыңмы, киңәшчеңме, ярдәмчеңме?
Китап — минем дустым, киңәшчем, ярдәмчем.

Китап — синең ... .
Китап — аның ... .
Китап — безнең ... .
Китап — сезнең ... .
Китап — аларның ... .

Онлайн китапханәгә рәхим ит

5. Шигырьне укыгыз.

Якын дус

Бар минем дускаем,
Иң якын сердәшем,
Һәр җирдә, һәр эштә
Киңәшчем, иптәшем.
Өйрәтә ул миңа
Бар фәнне, телләрне,
Юк аның белмәгән
Сәнгате, һөнәре.

Җ. Тәрҗеманов

6. Җөмләләрне дәвам итегез.

1. Китап — минем якын ... . 2. Китап — миңа һәр җирдә — ... . 3. Китап миңа киңәш ... . 4. Китапта сәнгать турында да, төрле һөнәрләр турында да, төрле фәннәр турында да мәгълүмат (информация) ... .

7. Китап ни өчен якын дус була ала? Сиңа бу җөмләләрнең кайсы күбрәк ошый?

1. Китап — миңа якын дус, чөнки ул төрле киңәшләр бирә.
2. Китап — миңа якын дус, чөнки мин китаплардан күп сорауларга җавап табам.
3. Китап — миңа якын дус, чөнки мин китапта төрле геройлар белән очрашам.

8. 7 нче күнегүдәге җөмләләрнең эчтәлеге буенча сораулар уйлагыз, үзара сөйләшегез.

9. Фикерне шигырьдәге юллар белән дәвам итегез.

Китап — миңа якын дус, чөнки ул мине ... .

10. Диалогны дәвам итегез.

— Син китап укыйсыңмы?
— Укыйм.
— Нәрсә турында?
— … .

11. Спросите у друга:

— сколько стоит эта книга;
— чья эта книга;
— о чём эта книга;
— нужна ли ему эта книга.

12. Как скажете о том, что:

— вы прочитали стихотворение А.Пушкина;
— знаете наизусть стихотворение Г.Тукая;
— у вас дома есть детская энциклопедия?

13. Сез бу мәкальне ничек аңлыйсыз? Фикерегезне дәфтәрегезгә языгыз.

Китап — белем чишмәсе.

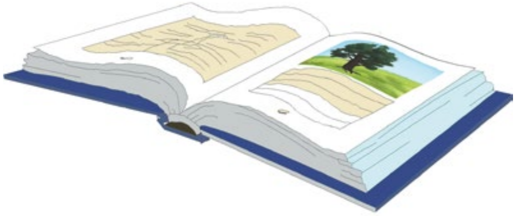

13–15 нче дәресләр

1. Сүзләрне дөрес укыгыз, транскрипция билгеләре белән дәфтәрегезгә языгыз. Тәрҗемәсен сүзлекләрдән табыгыз.

Балчык, кулъязма, гарәп, һәйкәл, Кытай.

2. Дөрес тәрҗемәне табыгыз.

делали из глины

1) балчыктан ясаганнар
2) таштан ясаганнар
3) агачтан ясаганнар

печатник

1) китап басалар
2) китап басучы
3) китап баса

арабские буквы

1) татар хәрефләре
2) гарәп хәрефләре
3) латин хәрефләре

рукописные книги

1) язу
2) кулъязма китаплар
3) басма китаплар

университетская библиотека

1) шәһәр китапханәсе
2) университет китапханәсе
3) милли китапханә

4. Текстны укыгыз. Сез нинди яңалыклар белдегез?

Китапка ничә яшь?

Китапларга хәзер берничә мең яшь. Аларны башта балчыктан ясаганнар. Кирпеч таяклар белән тамгалар язганнар. Ә Кытайда беренче китапларны бамбук пластиналарга язганнар.

Татарларда моннан мең ел элек кулъязма китаплар булган. Татар китаплары — башта гарәп, аннан соң латин графикасы нигезендә һәм кириллицада басылган. Беренче татар китабы гарәп хәрефләре белән 1612 нче елда — Лейпциг шәһәрендә, ә Россиядә 1722 нче елда басыла. Беренче рус китап басучысының исеме — Иван Фёдоров. Аңа Мәскәүдә һәйкәл куелган.

кулъязма — рукопись
китап басучы — печатник
тамга — знак
һәйкәл — памятник

5. Рәсемнәргә туры килгән җөмләләрне тексттан табып укыгыз.

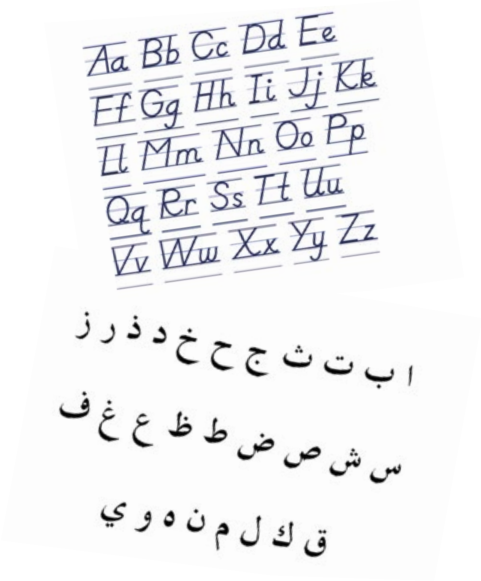

6. Ике раслауның кайсы дөрес?

1. Беренче татар китабы Лейпциг шәһәрендә басыла.
   Беренче татар китабы Россиядә басыла.
2. Китапны башта балчыктан ясаганнар.
   Китапны башта таштан ясаганнар.
3. Беренче рус китап басучысы — Иван Фёдоров.
   Беренче рус китап басучысы — Дмитрий Иванов.
4. Иван Фёдоровка Казанда һәйкәл куелган.
   Иван Фёдоровка Мәскәүдә һәйкәл куелган.

7. Тексттан татар китабы турындагы җөмләләрне табып укыгыз.

8. Җөмләләрне киңәйтеп (распространив) языгыз.

1. Китапларны ясаганнар.
2. Иван Фёдоровка куелган.

9. Түбәндәге җөмләләрнең эчтәлеге буенча сораулар уйлагыз. Үзара сөйләшегез.

1. Китапларга хәзер берничә мең яшь.
2. Китапларны башта балчыктан ясаганнар.
3. Беренче рус китап басучысы — Иван Фёдоров.

4. Татар китаплары башта — гарәп, аннан соң латин графикасы нигезендә һәм кириллицада басылган.

10. Текстның эчтәлеген сөйләргә өйрәнегез.

Ә сез беләсезме?

Иң кечкенә китап кайда? Ул Шотландиядә. Аның зурлыгы — 1×1 мм. Иң зур китап — «Суперкнига» — АКШта 1976 елда басыла. Аның авырлыгы — 252,6 кг, киңлеге (ширина) — 2,74 м, озынлыгы (длина) — 3,07 м.

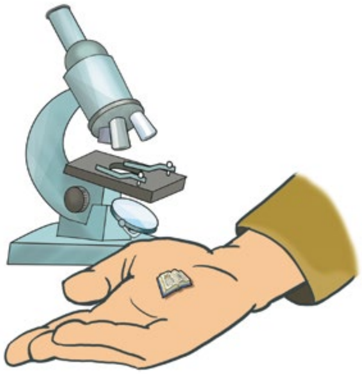

Татар китабы тарихын өйрән

16–17 нче дәресләр

1. «Китапка ничә яшь?» текстыннан планга туры килгән абзацларны табып укыгыз.

1. Беренче китаплар.
2. Борынгы рус китап басучысы.
3. Татарларда беренче китаплар.

2. Дәфтәрегезгә текст эчтәлегенә туры килгән җөмләләрне генә аерып языгыз.

1. Китапларны башта балчыктан ясаганнар. 2. Татарларда мең ел элек кулъязма китаплар булган. 3. Мин сеңлем белән китапханәгә бардым. 4. Без китапханәдән әкиятләр китабы алдык.

3. Тартым һәм килеш белән төрләнгән исемнәрне табыгыз, кушымчаларны билгеләгез.

1. Татар китаплары башта гарәп графикасы нигезендә язылган. 2. Иван Фёдоровка Мәскәүдә һәйкәл куелган. 3. Татарстан Республикасының Милли китапханәсендә кулъязма китаплар бик күп.

4. Түбәндәге сораулар буенча бер-берегез белән сөйләшегез.

1. Китапларга хәзер ничә яшь?
2. Беренче китапларны нәрсәдән ясаганнар?
3. Татарларда кулъязма китаплар булганмы?
4. Беренче татар басма китабына ничә яшь?

5. «Китапка ничә яшь?» текстының эчтәлеге буенча диалог төзегез.

6. Что будете говорить в следующих ситуациях? Напишите в тетради.

1. Пригласите товарища сходить в библиотеку.
2. Предложите другу почитать книгу о Казани.
3. Спросите у друга, нет ли у него дома книги о Казани.
4. Сообщите, что самая большая библиотека Татарстана находится в Казани.

18–21 нче дәресләр

1. Тәрҗемәне дәвам итегез. Уйлагыз: нинди кушымчалар яңа сүз ясый?

тарих — история	тарихчы — историк
тәрҗемә — ...	тәрҗемәче — ...
тел — ...	телче — ...
бакча — ...	бакчачы — ...
сүз — ...	сүзлек — ...
агач — ...	агачлык — ...

2. Исегезгә төшерегез!

-лык/-лек, -таш/-тәш, -даш/-дәш, -чы/-че кушымчалары — исем ясагыч кушымчалар. Бу кушымчалар ярдәмендә яңа мәгънәле сүзләр ясала: юл+**чы**, тәрбия+**че**, дус+**лык**, көндә+**лек**, класс+**таш** (одноклассник), яшь+**тәш** (сверстник), юл+**даш** (попутчик; спутник), сер+**дәш** (закадычный друг; тот, кому доверяют тайну).

Чагыштырыгыз: юл — дорога, юлчы — путник, юлдаш — попутчик; тәрбия — воспитание, тәрбияче — воспитатель.

3. Бирелгән сүзләрдән яңа сүзләр ясагыз, җөмләләр төзегез.

Юл, урман, трактор, нефть, тәрбия, тарих, эш, тел, курс, дус, матур, сүз.

4. Җөмләләрнең эчтәлеге буенча бер-берегезгә сораулар бирегез.

1. Мин киләчәктә тарихчы булам. 2. Минем әтием тәрҗемәче булып эшли. 3. Безнең өйдә татарча-русча, русча-татарча сүзлекләр бар, ә татар теленең аңлатмалы сүзлеге юк.

5. Текстны укыгыз.

Каюм Насыйри — зур галим

Каюм Насыйри — тарихчы, тәрҗемәче, телче, зур галим. Аны татар халкы икенче Ломоносов дип йөртә.

Ул татар теленең беренче аңлатмалы сүзлеген, русча-татарча, татарча-русча сүзлекләр төзи һәм бастыра. Математика, география, табигать фәннәре буенча терминнар сүзлеге төзи, дәреслекләр яза.

Каюм Насыйри татар балаларына рус теле укыта. Татар балалары өчен мәктәп ача.

галим — учёный
аңлатмалы сүзлек — толковый словарь
төзи — составляет
бастыра — издаёт

Каюм Насыйри турында күбрәк бел

6. Тексттан планга туры килгән абзацларны табып укыгыз.

1. Каюм Насыйри — телче, тарихчы, зур галим.
2. Каюм Насыйри — сүзлекләр авторы.
3. Каюм Насыйри — укытучы.

7. Җөмләләрне текст эчтәлеге буенча урнаштырыгыз, текстны бер-берегезгә сөйләгез.

Каюм Насыйри сүзлекләр төзи, дәреслекләр яза. Каюм Насыйри татар балалары өчен мәктәп ача. Каюм Насыйри татар теленең беренче аңлатмалы сүзлеген төзи.

8. Рәсемнәргә карагыз, сүзлек исемнәрен әйтегез.

9. Җөмләләрнең эчтәлеге буенча сораулар уйлагыз.

1. Каюм Насыйри — зур галим. 2. Каюм Насыйри татар теленең аңлатмалы сүзлеген төзегән. 3. Каюм Насыйри дәреслекләр язган.

10. Текстның эчтәлеге буенча диалоглар төзеп, үзара сөйләшегез.

22–23 нче дәресләр

1. Диалогларны текст тәртибе буенча урнаштырыгыз, сөйләшергә өйрәнегез.

1. — Дима, Каюм Насыйри нинди сүзлекләр төзегән?
— Ул русча-татарча, татарча-русча сүзлекләр төзегән.
— Тагын нинди сүзлекләр төзегән?
— Каюм Насыйри география, табигать фәннәре буенча терминнар сүзлеге төзегән.

2. — Олег, син Каюм Насыйри турында нәрсә беләсең?
— Ул — зур галим, тарихчы, телче, тәрҗемәче.

3. — Женя, Каюм Насыйри дәреслекләр язганмы?
— Әйе, Каюм Насыйри дәреслекләр язган.

2. Җөмләләрне укыгыз, һөнәр (профессия) исемнәрен табыгыз.

Каюм Насыйри тарихчы булган.
Каюм Насыйри телче булган.
Каюм Насыйри табиб булган.
Каюм Насыйри дәреслекләр язган.
Каюм Насыйри эшче булган.
Каюм Насыйри сүзлекләр бастырган.
Каюм Насыйри тәрбияче булган.
Каюм Насыйри укытучы булган.

3. Җөмләләрнең эчтәлеге буенча сораулар уйлагыз.

Без укыдык. Без Каюм Насыйри турында укыдык. Без бүген Каюм Насыйри турында укыдык. Без бүген дәреслектән Каюм Насыйри турында укыдык.

4. Тиешле кушымчаларны өстәп, җөмләләрне күчереп языгыз.

1. Без математика, география, табигать фәннәре... өйрәнәбез. 2. Мин кичә китапханә... Каюм Насыйри турында китап алыр... бардым. 3. Каюм Насыйри — татар халкы... сөекле ул... . 4. Михаил Ломоносов — рус халкы... сөекле улы.

5. Узнайте, есть ли в книжном магазине русско-татарский, татарско-русский словари. Сколько слов они содержат? Кто их составил? Сколько они стоят?

6. Подготовьте сообщение о татарском учёном Каюме Насыри.

7. Составьте диалог об истории книгоиздания и поговорите друг с другом.

24–25 нче дәресләр

1. Диалогларны үзара сөйләшегез.

1. — Китапларны башта нәрсәдән ясаганнар?
— Балчыктан.

2. — Китапханәгә барасыңмы?
— Барам.

3. — Китапларга хәзер ничә яшь?
— Берничә мең яшь.

2. Бирелгән җөмләләрне кулланып, диалоглар төзегез.

1. Татар китаплары нинди графика нигезендә басылган?

2. Китапханә безнең өйдән ерак түгел.

3. Китапны пычратырга, ертырга, битләрен бөкләргә ярамый.

3. Диалогларны укыгыз, үзара сөйләшегез. Охшаш диалоглар төзегез.

1. — Әйдә китапханәгә барабыз.
— Ә сиңа нинди китап кирәк?
— Муса Җәлил шигырьләре.
— Муса Җәлил шигырьләре минем өйдә бар.

2. — Әйдә китапханәгә барабыз.
— Китапханә бүген эшлиме?
— Эшли. Ул сәгать унда ачыла, кичке җидедә ябыла.

3. — Син китапханәгә барасыңмы?
— Барам.
— Мин дә барам, миңа Роберт Миңнуллинның шигырьләре кирәк.

4. — Бу һәйкәл кемгә?
— Иван Фёдоровка.

5. — Бу нинди китапханә?
— Университет китапханәсе.

4. Исегездә калдырыгыз!

Послелоги (бәйлекләр) — это служебные слова, которые соответствуют предлогам в русском языке. Их называют послелогами, потому что они употребляются после того слова, к которому относятся.

Например: юл аша — через дорогу, минем өчен — для меня, әни белән — с мамой.

Бу бәйлекләрнең тәрҗемәсен онытмагыз:

елга **аша** — через реку; минем **кебек** — как я; синең **өчен** — для тебя; әни **белән** — с мамой; дәрестән **соң** — после урока.

5. Бәйлекләрне өстәп, җөмләләрне язып бетерегез, аларның эчтәлеге буенча сораулар уйлагыз.

1. Ул җырчы ... матур җырлый. 2. Дуслар ... аралашу рәхәт. 3. Дәрестән ... китапханәгә барам. 4. Светофорда яшел ут янса, юл ... чыгарга мөмкин.

6. Мәкаләне укыгыз. Бала ни өчен китапка рәхмәт әйтә?

Рәхмәт сиңа, китап!

Безнең гаиләдә китапны һәркем ярата. Кечкенә вакытта миңа әнием китаплар укый иде. 4 яшемдә үзем дә укый башладым. Әнием өйрәтте. Хәзер дә китаплар укырга яратам. Минем өчен китап җанлы кебек. Аның белән аралашу бик

рәхәт. Мин китаптагы геройлар турында уйланам, алар белән сөйләшәм. Китапсыз яшәү мөмкин түгел. Китап — хәзинә ул. Ул хәзинәне бернинди компьютер да, телевизор да, Интернет та алыштыра алмый.

«Сабантуй» газетасыннан

кечкенә вакытта — когда были(а) маленькими(ой)
җанлы кебек — как живая
хәзинә — сокровище
алыштыра алмый — не может заменить

7. Текстның эчтәлеген бер-берегезгә сөйләгез.

8. Бу фикерне ничек аңлыйсыз?

Минем өчен китап җанлы кебек. Аның белән аралашу бик рәхәт.

26–28 нче дәресләр

1. Текстны укыгыз. Безнең тормышка Интернет керткән яңалыкларны табып әйтегез.

Нәрсә ул Интернет?

Интернет — күренми торган элемтә каналлары челтәре. Шул челтәрләр аркылы компьютерлар бер-берсе белән тоташалар, мәгълүмат алмашалар.

Интернет аша бик еракта яшәүче кешеләр белән элемтәгә керергә мөмкин.

Әгәр дустыгызның компьютеры Интернетка тоташкан икән, сез аның белән электрон почта аша хат алыша аласыз, аның белән «чат»ларда аралаша аласыз.

Интернетта бөтен дөньядан мәгълүмат тупланган. Анда сүзлекләр, энциклопедияләр, газеталар, язучыларның әсәрләрен, музыка табарга мөмкин. Фильмнар, теле- һәм радиотапшырулар карарга, компьютер өчен күп кенә программалар белән танышырга була.

күренми торган — невидимый
элемтә — связь
челтәр — сеть
тоташалар — соединяются
мәгълүмат алмашалар — обмениваются информацией
тупланган — собрано

2. Җөмләләрне дәвам итегез.

1) Интернет аша кешеләр ... .
2) Мин дусларым белән ... .
3) Интернетта бөтен дөньядан ... .
4) Анда ... , ... , ... , ... табарга мөмкин.

3. Интернетның уңай, тискәре якларын таблицага языгыз.

1) Иң кирәкле мәгълүмат чыганагы. 2) Мәгълүмат дөрес булмаска мөмкин. 3) Күзгә-күз карап аралашып булмый. 4) Төрле шәһәрләрдә яшәүчеләр белән аралашырга мөмкин. 5) Өйдән чыкмыйча гына кирәкле әйберне сатып алып була. 6) Үз белемеңне таратырга була. 7) Төрле алдашулар күп. 8) Вирусларга бай. 9) Интернетсыз яшәп булмый башлый. 10) Сәламәтлек өчен зыянлы. 11) Укып була.

Уңай яклары	Тискәре яклары
...	...

4. Диалогларны укыгыз. Сөйләшергә өйрәнегез.

1) — Айрат, син музыка тыңлау өчен Интернет кулланасыңмы?

— Әлбәттә. Мин онлайн радио тыңлыйм. Әле кайвакытта җырның сүзләрен дә Интернетта эзлим.

2) — Алсу, син онлайн китап яисә журналлар укыйсыңмы?

— Юк, Маша, мин журналлар яратмыйм, күбрәк электрон китаплар укыйм.

— Ә көнгә ничә тапкыр Интернетка керәсең?

— Маша, минем игътибар иткәнем юк, 5–6 тапкыр дип уйлыйм.

3) — Әйт әле, син нинди сайтларда буласың?

— Миңа күп кенә веб-сайтлар ошый. Кайберләре музыка белән бәйле, кайберләре — кино, китаплар белән.

— Ә иң яраткан сайтың нинди?

— Википедияне бик яратам, чөнки ул миңа укуда бик булыша.

— Онлайн сүзлекләр кулланасыңмы?

— Әйе, кайвакыт. Онлайн сүзлекләр вакыт аз булганда булыша.

5. Сез Интернетта үз-үзегезне дөрес тоту кагыйдәләрен беләсезме? Кагыйдәләрне өйрәнегез, бер-берегезгә сөйләгез.

Беркайчан да	Һәрвакыт
Интернетта танышкан кешегә әти-әниеңнең рөхсәтеннән башка телефон номерыңны, өй, мәктәп адресын бирмә!	Интернетта утыру өчен әти-әниеңнән рөхсәт сора!
Әти-әниеңнең рөхсәтеннән башка фотоңны җибәрмә!	Исеңдә тот: кемдер бик ялынып нәрсәдер сорый икән, бу — ялган!
Әти-әниеңнең рөхсәтеннән башка Интернетта кешеләр белән очрашулар билгеләмә!	Үзеңнең пароленңне беркемгә дә әйтмә, бирмә!
Таныш түгел кешедән килгән хатларны укыма!	«18 яшьлекләргә генә!» дигән сайтлардан саклан!
Хәбәр итүче, теләк белдерүче хатларга җавап бирмә!	Түләүсез дип аталган сайтларга кергәндә сак бул!

29–30 нчы дәресләр

1. Диалогларны укыгыз, үзара сөйләшергә өйрәнегез.

1. — Керергә рөхсәтме, Алсу апа?
— Рәхим ит, Наил, уз.
— Китапханәгә язылырга мөмкинме?
— Син беренче тапкыр киләсеңме?
— Әйе.
— Фамилияң ничек?
— Шәйдуллин.
— Ничәнче сыйныфта укыйсың?
— Бишенче.

2. — Оля, синең адресың ничек?
— Сөембикә урамы, 154 нче йорт, 5 нче фатир.
— Нинди китап аласың?
— Миңа Ләбиб Леронның хикәяләре кирәк.
— Менә бу киштәдән кара әле. Үзең сайла.
— Рәхмәт.

3. — Миңа Гадел Кутуйның «Рөстәм маҗаралары» дигән китабы кирәк.
— Мә, ал. Без китапны 10 көнгә бирәбез.
— Ярый, Алсу апа. Сау булыгыз!
— Сау бул! Тагын кил.

2. Составьте диалоги с репликой — встречным вопросом.

Ү р н ә к:
— Син китапханәгә барасыңмы?
— Ә син?
— Барам.
— Мин дә барам.

Темы для диалогов: а) об Иване Фёдорове; б) о первых татарских печатных книгах.

3. Иптәшегезне мактагыз (похвалите):

а) күп китап укыганы өчен;
ә) китапны чиста тотканы өчен;

б) яхшы билгеләр алганы өчен;
в) китапны вакытында кайтарган өчен.

4. Дустыгызга киңәш бирегез (посоветуйте):

а) маҗаралы китап укырга;
ә) китапны чиста тотарга.

5. Бу китаплар нәрсә турында?

2. Диалогларны рольләргә бүлеп укыгыз һәм сөйләшергә өйрәнегез.

1. — Гүзәл, син кая барасың?
— Китапханәгә.
— Сиңа нинди китап кирәк?
— Мин табышмаклар китабы алырга телим.

2. — Керергә мөмкинме?
— Әйдә, рәхим ит, кер.
— Исәнмесез!
— Саумы, Камил.
— Апа, миңа Һади Такташның китабын бирегез әле.
— Мә, ал. Укы.
— Бик зур рәхмәт. Сау булыгыз!
— Сау бул, Камил.

3. — Хәерле көн, Наилә Галиевна!
— Исәнме, Гүзәл, әйдә кер.
— Миңа Роберт Миңнуллинның шигырьләре кирәк.
— Аның шигырьләре күп. Нинди шигырьләре кирәк?
— Хайваннар турында шигырьләре.
— Менә бу киштәдән кара әле.
— Ярый.

3. Бирелгән сүзләрдән яңа сүзләр ясагыз, тәрҗемә итегез, дәфтәрегезгә языгыз.

Үрнәк: Китап — китапханә — библиотека.
Аш, кунак, дару.

4. Китапханәдән китап алу өчен формуляр тутырыгыз (заполните).

ФОРМУЛЯР

Фамилиясе:

Исеме:

Әтисенең исеме:

Туган елы:

Адресы:

Телефоны:

5. Җөмләләрне тәрҗемә итегез.

Мин Муса Җәлил шигырьләрен бик яратам. Аның шигырьләренә бик күп җырлар язылган. Муса Җәлил шигырьләрендә туган илне ярату бик көчле чагыла.

31 нче дәрес

1. Исегезгә төшерегез!

Притяжательный падеж — иялек килеше

Падежные вопросы: **кемнең?** (кого? чей?), **нәрсәнең?** (чего?).

Притяжательный падеж выражает принадлежность предмета кому-либо: Айдарның китабы — книга Айдара.

После существительного в притяжательном падеже употребляется зависящее от него другое существительное с аффиксом принадлежности 3 лица единственного числа.

Айдарның дәфтәре — тетрадь Айдара, Айдарның хатасы — ошибка Айдара.

2. Җөмләләрне укыгыз. Иялек килешендәге исемнәрне табыгыз. Тәрҗемә итегез.

1. Азатның дәфтәре чиста. 2. Илгизнең математика китабы юк. 3. Айгөлнең өч карандашы бар. 4. Бу китапның бите пычрак. 5. Укытучының соравы аңлашыла. 6. Ринатның җавабы дөрес.

3. Үрнәк буенча дәвам итегез.

Ү р н ә к: Азатның дәфтәре — аның дәфтәре.
Айгөлнең китабы — аның китабы.
... — ... .

4. Нокталар урынына тиешле кушымчаларны куеп укыгыз. Җөмләләрнең эчтәлеге буенча сораулар языгыз.

1. Китап... битләре чиста түгел. 2. Азатның сумка... яңа. 3. Айратның эне... бишенче сыйныфта укый. 4. Мәктәпнең бакча... зур түгел. 5. Коляның абый... мәктәптә эшли.

5. Үрнәк буенча дәвам итегез. Күнегүне эшләгәндә, нинди кагыйдәләрне (правила) истә тотарга кирәк?

1) туп — Азатның тубы — аның тубы
мәктәп — ...
күлмәк — ...
дус — ...

2) апа — ...
абый — ...
әби — ...
әни — ...
бүлмә — ...

6. Сорауларга җавап бирегез.

1. Кемнең китабы чиста?
2. Кемнең төсле карандашлары бар?
3. Кемнең күлмәге матур?
4. Кемнең уку-язу әсбаплары яңа?
5. Бу кемнең китабы?

7. Как скажете и напишете о том, что:

— его сестра учится в шестом классе;
— его брат ходит на спортивный кружок;
— её тетради очень чистые;
— у него нет времени;
— его учебные принадлежности чистые?

8. Киңәшләрне дәвам итегез.

1. Китапны … .
2. Китапка майлы … .
3. Китапны бөкләргә … .
4. Китапны чиста кул … .

9. Как скажете о том, что:

— вы купили в магазине книгу;
— вы очень любите эту книгу;
— Коля — опрятный мальчик?

10. Как скажете друзьям, что:

— брат подарил вам книгу;
— вы прочитали эту книгу;
— эта книга о спорте;
— книга очень интересная;
— автор этой книги Роберт Миннуллин?

32–34 нче дәресләр

1. Сүзләрне дөрес укыгыз, транскрипция билгеләре белән языгыз, тәрҗемәсен табыгыз.

Бервакыт, яратам, теләсә кая, ыргытмый, саклап тота, онытмый, яхшы, яшь, пычрак, зарлана.

2. Җөмләләрне укыгыз, калын хәрефләр белән бирелгән сүзләргә сорау куегыз, кушымчаларны билгеләгез.

1. Бүген **укытучы** яңа тема аңлатты. 2. Мин **дәфтәремне** саклап тотам. 3. Мин мәсьәләдәге **хатамны** төзәттем. 4. Мин өй эшен **дәфтәргә** яздым.

3. Исегезгә төшерегез!

Аффиксы **-мый/-ми** в глаголах указывают на то, что действия не происходят, глаголы отвечают на вопрос **нишләми?** (что не делает?):
укый — укы+мый; килә — кил+ми.

4. Фигыльләрне үрнәктәгечә юклык формасына куеп языгыз, җөмләләр төзегез.

Ү р н ә к: оныта — онытмый
Ярата, ыргыта, бөкли, ала, сорый, куя, ашый.

5. Тәрҗемә итегез.

1. Азатның дәфтәре бик чиста. 2. Илгизнең дәфтәре пычрак. 3. Костяның китабы юк. 3. Айгөл дәфтәрен өйдә онытты. 4. Мин китабымны саклап тотам. 5. Минем бүген кәефем юк. 6. Ринатның кәефе бик яхшы. 7. Ринатның дәфтәрендә начар билгеләр юк. 8. Аның дәфтәрендә өчлеләр бик күп.

6. Хикәяне укыгыз.

Ике дәфтәр сөйләшә

Бервакыт ике дәфтәр очрашты. Исәнләштеләр, хәл сораштылар. Беренче дәфтәр сөйли: «Минем хәлләрем әйбәт. Мин хуҗамны яратам. Ул мине саклап тота, теләсә кая ыргытмый, өйдә онытмый, ертмый, яхшы билгеләр генә ала».

Бу сүзләрне ишеткәч, икенче дәфтәргә бик уңайсыз булды. Аның күзләрендә яшь күренде: «Ә минем хуҗам әйбәт түгел, начар. Ул мине теләсә кая ыргыта, оныта. Битләрем пычрак, икеләләр дә күп. Хуҗаң нинди булса, үзең дә шундый буласың икән».

күзләрендә яшь — на глазах слёзы
онытмый — не забывает
очраштылар — встретились
саклап тота — хранит бережно
теләсә кая — куда попало
уңайсыз — неудобно
хуҗа — хозяин
шундый — такой

7. Бу фикерләрне кайсы дәфтәр әйтә?

— «Ә минем хуҗам әйбәт түгел, начар. Ул мине теләсә кая ыргыта, оныта. Битләрем пычрак, икеләләр дә күп. Хуҗаң нинди булса, үзең дә шундый буласың икән».

— «Минем хәлләрем әйбәт. Мин хуҗамны яратам. Ул мине саклап тота, теләсә кая ыргытмый, өйдә онытмый, ертмый, яхшы билгеләр генә ала».

8. Ике раслауның кайсы дөрес?

1. Бервакыт ике дәфтәр очрашты.
   Бервакыт ике дәфтәр дуслашты.
2. Беренче дәфтәр зарлана.
   Икенче дәфтәр зарлана.
3. Икенче дәфтәргә бик рәхәт була.
   Икенче дәфтәргә бик уңайсыз була.
4. Беренче дәфтәрнең күзләрендә яшь күренә.
   Икенче дәфтәрнең күзләрендә яшь күренә.
5. Икенче дәфтәрнең хуҗасы аны саклап тота, теләсә кая ыргытмый.
   Беренче дәфтәрнең хуҗасы аны саклап тота, теләсә кая ыргытмый.

9. Хикәядән беренче һәм икенче дәфтәрнең сүзләрен табыгыз, таблицага языгыз.

Беренче дәфтәр	Икенче дәфтәр
...	...

10. Сорауларга җавап бирегез.

1. Кайсы дәфтәрнең кәефе яхшы? Ни өчен?
2. Кайсы дәфтәрнең хуҗасы яхшы укый? Ни өчен?
3. Начар укучының дәфтәре нәрсә сөйли?

11. Әгәр икенче дәфтәрнең хуҗасы яхшы булса, дәфтәр аның турында нәрсә әйтер иде?

12. Рәсемнәр урынына тиешле сүзләрне куеп языгыз.

1. Малай саклап тота. 2. Малай шкаф артына ыргыта. 3. Малайның яхшы билгеләр бар.

13. Диалогка төшеп калган репликаларны өстәп языгыз.

— Син бүген билгеләр алдыңмы?
— ... . ?
— Әйе, бүген мин ике билге алдым.
— ... ?
— Бер бишле, бер дүртле алдым.
— Билгеләрең электрон көндәлектә бармы?
— Әйе, барысы да бар.

17. Сорауларга җавап бирегез.

— Дәфтәрләр кайчан пычрана?
— Дәфтәреңне өйдә онытып калдырганың бармы?
— Дәфтәреңдә ничә бишле бар?
— Бүген дәресләргә ничә дәфтәр алып килдең?

14. «Ике дәфтәр сөйләшә» хикәясен сәхнәләштерегез. Уйнаучыларга бәя бирегез.

15. Ике дәфтәрнең дә хуҗалары яхшы булды, ди. Алар арасында нинди сөйләшү булыр иде? Хикәяне үзгәртеп, дәфтәрегезгә языгыз.

16. Как спросите у Марата:

— какие оценки он получил на этой неделе;
— всегда ли он выполняет домашние задания;
— были ли у него ошибки в самостоятельной работе;
— была ли у них контрольная работа по математике;
— нравится ли ему уроки истории, английского языка;
— хорошо ли он знает английский язык?

17. Дустыгыз белән сөйләшегез.

1. Спросите у друга, есть ли у него тетрадь (линейка, книга).
2. Попросите себе тетрадь (линейку, книгу).
3. Как предложите другу тетрадь (линейку, книгу)?

БЕЗ — БУЛЫШЧЫЛАР

35–36 нчы дәресләр

1. Җөмләләр кайсы рәсемгә туры килә?

1. Савыт-саба юа. 2. Чүп ташлый. 3. Идән себерә. 4. Тузан сөртә. 5. Өстәлне җыештыра. 6. Машина юа. 7. Урын-җирне җыештыра.

2. Рассмотрите рисунки упражнения 1 и скажите, что вы делаете дома. Спросите у друга, делает ли он то же самое.

3. **Исегездә калдырыгыз!**

идән себерәм — подметаю пол
идән себерә беләм — умею подметать пол

4. Диалогларга кирәкле репликаларны өстәп, үзара сөйләшегез.

1. — Коля, син өйдә әниеңә булышасыңмы?
— Әлбәттә, булышам.
— Нәрсә эшлисең?
— … .

2. — Ләйлә, син аш пешерә беләсеңме?
— Беләм. Ләкин миңа әбием булыша.
— Тагын нәрсә пешерә беләсең?
— … .

3. — Наил, син бүлмәңне үзең җыештырасыңмы?
— Әйе. Ләкин миңа апам булыша.
— Бүлмәңне ничек җыештырасың?
— … .

5. Как скажете о том, что:

— дома очень много работы;
— вы помогаете маме;
— вы умеете варить суп;
— вы убираете свою комнату;
— вы ухаживаете за домашними растениями?

6. Боерык фигыльләрне табыгыз, дәфтәрегезгә языгыз.

Килә, әйт, барды, ала, сөйлә, эшли, эшлә, булыш, язды, җыештырырга, җыештыр, юды, ю, чыгар, җыя, җый, кара, сөйли, тыңла.

7. **Исегезгә төшерегез!**

Повелительное наклонение (боерык фигыль) выражает просьбу, повеление, приказ совершить какое-то действие и имеет формы 2-го и 3-го лица единственного и множественного числа.

Боерык фигыльләрнең зат-сан белән төрләнеше
Спряжение глаголов повелительного наклонения

Берлек сан			**Күплек сан**		
Барлык формасы		Юклык формасы	Барлык формасы		Юклык формасы
мин	—	—	без	—	—
син	ал кит	ал-**ма** кит-**мә**	сез	ал-**ыгыз** кит-**егез**	ал-**ма-гыз** кит-**мә-гез**
ул	ал-**сын** кит-**сен**	ал-**ма-сын** кит-**мә-сен**	алар	ал-**сын-нар** кит-**сен-нәр**	ал-**ма-сын-нар** кит-**мә-сен-нәр**

8. Диалогларны үзара сөйләшегез.

1. — Улым, өйдә эш күп, миңа булыш әле.
   — Ярый, әнием, мин сиңа булышам.
2. — Улым, мин чәй куям, ә син идән себер.
   — Хәзер, әти, аннан соң бергәләп чәй эчәрбез.
3. — Әнием, аш пеште. Өйдә ашарга утыр.
   — Рәхмәт, улым, кулымны юам да утырам.
4. — Әнием, аш тәмлеме?
   — Аш бик тәмле, кызым, рәхмәт.

9. Как попросите сестрёнку:

— быстрее одеться;
— подмести пол;

— отвести братика в детский сад;
— поставить чайник?

10. Допустим, мама просит вас помочь сварить суп, помочь сестрёнке одеться, убраться дома. Как она это скажет? Напишите в тетради.

11. Как скажете о том, что:

— вы помогаете маме (папе, бабушке, дедушке);
— у вас много дел, потому что мама на работе;
— у вас много уроков, но вы помогаете маме?

12. Сообщите о том, что:

— вы не идёте в магазин;
— Коля не идёт в школу;
— Юля не моет посуду.

37–39 нчы дәресләр

1. **Исегездә калдырыгыз!**

Шарт фигыль

Глагол в **условном наклонении (шарт фигыль)** обозначает действие, которое является условием для совершения другого действия, и отвечает на вопросы **нишләсә? нишләмәсә?**

В татарском языке форма условного наклонения образуется путём присоединения к основе аффикса **-са/-сә**. Отрицательная форма образуется путём присоединения аффиксов **-ма/-мә + -са/-сә**:

укы-**са** — если прочитает,
укы-**ма-са** — если не прочитает;
әйт-**сә** — если скажет,
әйт-**мә-сә** — если не скажет.

2. Җөмләләрдән шарт фигыльләрне табыгыз, аларны юклык формасына куеп, дәфтәрегезгә языгыз. Һәр җөмләнең эчтәлеге буенча сораулар уйлагыз. Партадашыгыз белән сөйләшегез.

1. Яз җитсә, көннәр җылына. 2. Саша тырышып укыса, яхшы билгеләр ала. 3. Җәй җитсә, каникуллар башлана. 4. Яңгыр яуса, без урманга бармыйбыз.

3. Образуйте отрицательную форму глаголов условного наклонения и обратите внимание на то, как изменится содержание предложений.

1. Костя өй эшен эшләсә, дуслары килә. 2. Таня килсә, без түгәреккә барабыз. 3. Әнием эштән кайтса, без циркка барабыз. 4. Әнисенә булышса, ул бик тәрбияле малай була.

4. Җөмләләрне тәмамлагыз.

1. Дима әнисенә булышса, ... 2. Дима озак йокласа, ... 3. Кибет ачылса, ... 4. Кыш җитсә, ...

5. Рассмотрите таблицу и обратите внимание на то, как спрягаются глаголы условного наклонения в положительной и отрицательной формах.

Шарт фигыльләрнең зат-сан белән төрләнеше
Спряжение глаголов условного наклонения

	Берлек сан	Күплек сан
I зат	ал+**са+м**, ал+**ма+сам**	ал+**са+к**, ал+**ма+са+к**
II зат	ал+**са+ң**, ал+**ма+саң**	ал+**са+гыз**, ал+**ма+са+гыз**
III зат	ал+**са**, ал+**ма+са**	ал+**са+лар**, ал+**ма+са+лар**

6. Җөмләләрдән шарт фигыльләрне табыгыз, кушымчаларны билгеләгез, аларга сораулар куегыз.

1. Эшләсәң, эш табарга, эшләмәсәң, сәбәп (причина) табарга була. 2. «Сез белсәгез, безгә дә рәхәт», — диде укытучы. 3. Җәй эшләсәң, кыш ашарсың. 4. Тирләп эшләсәң, тәмләп ашарсың.

7. Шарт фигыльне кулланып, җөмләләрнең башын языгыз.

1. ... , әти ял итә. 2. ... , Нәсим кар көри. 3. ... , Саша әнисенә булыша. 4. ... , без уйнарга барабыз. 5. ... , без әти белән шахмат уйныйбыз.

8. Скажите другу, что:

— если будут билеты, то вы пойдёте в театр;
— если Марат займёт первое место в школьной олимпиаде, то он будет участвовать в городской олимпиаде;
— если он исправит ошибки, то получит хорошую оценку.

9. Сообщите другу, что:

— если зима будет холодная, то лето будет жаркое;
— если долго будешь смотреть телевизор, заболят глаза;
— если будешь заниматься спортом, то будешь здоровым;
— если поможешь родителям, они будут рады.

40 нчы дәрес

1. Исегездә калдырыгыз!

Если вы хотите сказать, что кто-то может сделать что-либо, то употребляется такая форма:

глагол настоящего времени 3 лица ед. числа + **ала.**

Н а п р и м е р: Идән юа ала. — Может мыть полы. Кар көри ала. — Может разгрести снег.

2. Дөрес тәрҗемәне сайлап алыгыз.

может рисовать
1) рәсем ясый
2) рәсем ясады
3) рәсем ясый ала

исправляет ошибки
1) хаталарны төзәт
2) хаталарны төзәтә
3) хаталарны төзәтә ала

может сказать
1) сөйли ала
2) әйтә ала
3) әйтте

3. Таблицаны өйрәнегез. Тәрҗемә итегез.

Нишли? (Что делает?)	Нишли ала? (Что может делать?)
кибеткә бара — … ипи алып кайта — … кар көри — … урындык төзәтә — …	кибеткә бара ала — … ипи алып кайта ала — … кар көри ала — … урындык төзәтә ала — …

4. Сез өйдә нәрсә эшли аласыз? Диалог төзеп, үзара сөйләшегез.

5. Сезнең энегез яки сеңлегез өйдә нәрсә эшли ала? Дәфтәрегезгә языгыз.

41–43 нче дәресләр

1. Дөрес укырга өйрәнегез, тәрҗемә итегез.

Ишегалдында [ишә́ғалды̆нда], кар көри [қа°р көри́], утын кисә [уты̆́н кисә́], урындык [уры̆нды̆́қ], мажаралы [ма°җаралы̆́], мажарасыз [ма°җарасы̆́с].

2. Дөрес тәрҗемәне табыгыз.

кар көри
1) разгрёб снег
2) может разгрести снег
3) разгребает снег

утын яра
1) наколол дрова
2) может наколоть дрова
3) колет дрова

3. Хикәяне укыгыз. Супермалай нәрсәләр эшли ала?

Супермалай

Ул — супермалай.

Ул, теләсә, әллә нәрсәләр эшли ала.

Теләсә, кибеткә бара, ипи-сөт алып кайта ала. Чишмәдән су алып кайта ала — теләсә. Әгәр теләсә, ишегалдында кар көри ала. Утын кисә ала, утын яра ала — теләсә. Буш вакытында мавыктыргыч маҗаралы яки маҗарасыз китаплар укый ала, урындыкны төзәтә ала, идән себерә, юа ала.

Тагын әллә нәрсәләр, әллә нәрсәләр эшли ала...

Л. Лероннан

әллә нәрсәләр — много чего
чишмәдән — из родника
ишегалдында кар көри ала — может разгребать снег во дворе
әгәр теләсә — если захочет
утын кисә ала — может пилить дрова
утын яра ала — может колоть дрова
маҗаралы — приключенческие
төзәтә ала — может отремонтировать

Тыңла һәм кара

4. Супермалай эшли алган эшләрне хикәядәге тәртиптә әйтеп чыгыгыз.

5. Җөмләләрне тәрҗемә итегез.

1. Супермалай кибеткә бара ала, ипи, сөт алып кайта ала. 2. Супермалай буш вакытында китаплар укый ала. 3. Супермалай утын кисә ала. 4. Супермалай кар көри ала.

6. 4 нче күнегүдәге рәсемнәргә карап, үрнәк буенча диалоглар төзеп, үзара сөйләшегез.

Үрнәк: — Супермалай утын кисәме?
— Әйе, теләсә, супермалай утын кисә.

7. Бирелгән фигыльләрне кулланып, сорау җөмләләр төзегез.

Кайта, төзәтә, юа, укый, эшли.

8. Әйтик, супермалай хикәядәге эшләрне эшләде, ди. Ул нинди эшләр эшләде, дәфтәрегезгә языгыз. Уйлагыз: фигыльләрне нинди формада кулланырсыз?

9. Текстны укыгыз. Малайларга ни өчен күңелсез булды?

Ике малай мактаналар икән:
— Мин, теләсәм, самолёт йөртә алам.
— Ә мин, теләсәм, машина йөртә алам. Тик минем машинам юк...
— Минем дә самолётым юк...
Ике малайга да бик күңелсез булып китте (стало грустно).

10. Сез нәрсәләр эшли аласыз?

өйдә	мәктәптә	урамда
...	...	...

11. «Супермалай» хикәясен үз исемегездән сөйләп карагыз.

Ү р н ә к: Мин — супермалай. Мин, теләсәм, әлләниләр эшли алам: ... .

44–46 нчы дәресләр

1. Исегездә калдырыгыз!

Если вы хотите выразить желание что-либо сделать, то можно употребить глагольную форму: инфинитив + **телим.**

Н а п р и м е р: эшләргә телим — хочу работать;
язарга телим — хочу писать.

2. Тәрҗемә итегез.

1. Я хочу учиться. 2. Ты хочешь стать лётчиком? 3. Он хочет петь на концерте. 4. Мы хотим идти в лес. 5. Вы хотите играть в хоккей? 6. Они хотят поехать в Москву.

3. Как скажете о том, что:

— вы хотите идти в бассейн;
— вы хотите выйти на улицу;
— вы хотите посмотреть интересный фильм?

4. Бу раслауларның кайсы дөрес?

1. Супермалай күп эшләр эшләргә тели, ялкау түгел.

2. Супермалай кибеткә барып, ипи, сөт алып кайтырга тели, ялкау түгел.

3. Супермалай утын кисәргә тели, ялкау түгел.
4. Ул эшләргә тели, ләкин эшләми.
5. Ул су алып кайтырга тели, ләкин алып кайтмый.

5. 50–51 нче битләрдәге рәсемнәргә карап, супермалайга бу эшләрне эшләргә киңәш бирегез, эшләргә кушыгыз, эшләвен үтенегез. Дәфтәрегезгә языгыз. Фигыль формаларының астына сызыгыз.

6. «Супермалай» хикәясе һәм бирелгән мәкаль арасында нинди охшашлык бар? Дәфтәрегезгә языгыз.

Эшләсәң — эш, эшләмәсәң, сәбәп табыла.

7. Исегезгә төшерегез!

Минемчә (по-моему), минем фикеремчә, минем уйлавымча (по моему мнению), әлбәттә (конечно), кызганычка каршы (к сожалению), бәхеткә каршы (к счастью), киресенчә (наоборот) — **кереш сүзләр** (вводные слова).

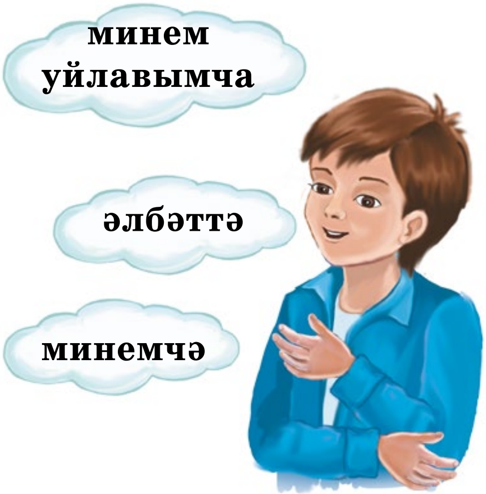

8. Түбәндәге сүзләрне кулланып, супермалайга карата үз фикерегезне белдерегез.

Сүзләр: эшчән, тырыш, ялкау, шаян, әдәпле, эш ярата, тәрбиясез, тыйнак, хезмәт ярата, ягымлы, ихтирамлы.

9. Супермалай нәрсәләр эшли ала? Ә ни өчен ул эшләргә теләми? Үз фикерегезне әйтегез.

10. Иң яхшы хикәя язучыга конкурс! Ничек уйлыйсыз: чын супермалай, суперкыз нинди була? Дәфтәрегезгә языгыз.

47–49 нчы дәресләр

1. Исегезгә төшерегез!

иртәнге аш — завтрак
көндезге аш — обед
кичке аш — ужин

2. Фигыльләрне таблицага языгыз.

Боерык фигыль	Инфинитив	Хәзерге заман хикәя фигыль	Үткән заман хикәя фигыль
...	...	...	...

Фигыльләр: әзерли, уйный, эшли, бирде, булыша, бирмәде, килде, әйтте, чишәргә, эшләргә, әрче, тыңла, ярдәм ит, юарга.

3. Как скажете о том, что:

— вам задали домашнее задание;
— вам не задали домашнее задание?

4. Спросите у друга:

— задали ли им домашнее задание;
— помогает ли он матери.

5. Текстны укыгыз, аңа исем уйлагыз.

Әнисе кичке аш әзерли. Ә Рәсим кечкенә мәче белән уйнап йөри.
— Нигә дәресләреңне әзерләмисең?
— Ә безгә өй эше бирмәделәр.
— Алайса пычак ал да бәрәңге әрче!

Кинәт Рәсим өстәл янына килде дә әйтте:

— Ай, әни, оныттым. Миңа әле ике мәсьәлә чишәргә кирәк.

А. Әсәдуллиннан

алайса — тогда
бәрәңге әрче — почисти картошку
кинәт — вдруг
ике мәсьәлә чишәргә кирәк — надо решить две задачи
оныттым — забыл

6. Дөрес укыдыгызмы?

Кичке [кичкә́], аш әзерли [а°ш әзә̆рли́], кечкенә [кә̆чкә̆нә́], бәрәңге [бәрәңгә́], оныттым [ŏнŏт̄ŏ́м].

7. Тексттан фигыльләрне табыгыз, 2 нче күнегүдәге таблицага урнаштырыгыз.

8. Фигыльләрне юклык формасында языгыз.

Ү р н ә к: әйтте — әйтмәде.

Бирде, әрчеде, әзерләде, уйнады, эшләде, тыңлады, алдашты.

9. Тексттан Рәсимнең эш эшләргә теләмәгәнен күрсәткән җөмләне табыгыз.

10. Сорауларга җавап бирегез.

1. Рәсим нишли?
2. Рәсимнең әнисе нәрсә эшли?
3. Әнисе Рәсимгә нинди эш куша?

11. Текстның эчтәлеген сөйләргә өйрәнегез.

12. Таблицадан файдаланып, Рәсимгә бәя бирегез.

Нәрсә әйтте?	Өй эше бирмәделәр. Ике мәсьәлә чишәргә кирәк.
Нишләде?	Песи белән уйнады. Әнисен алдады. Әнисенә ярдәм итмәде.
Ул нинди?	Алдаша (врёт), алдашмый (не врёт), ике төрле сөйли, эшчән, ялкау, шаян, уен ярата, вакыты юк, песи ярата, әнисен ярата.
Рәсим сиңа ошадымы?	Рәсим миңа ошады, чөнки ... . Рәсим миңа ошамады, чөнки ... .
Рәсим дөрес эшләдеме?	Рәсим дөрес эшләде, чөнки ... . Рәсим дөрес эшләмәде, чөнки ... .

13. Әйтик, Рәсим әнисенә булышырга тели. Ул ничек җавап бирсә, яхшырак булыр?

1. Ярый, әни, мин сиңа бәрәңге әрчергә булышам.
2. Ай, әни, оныттым. Миңа әле ике мәсьәлә чишәргә кирәк.
3. Әни, аз гына уйныйм инде.
4. Башта мин ике мәсьәлә чишәм, аннан соң бәрәңге әрчим.

14. Әйтик, Рәсим яхшы булышчы, ди. Ул нәрсәләр эшли ала? Хикәяне үзгәртеп сөйләгез.

15. Ике хикәяне дә сәхнәләштерегез. Уйнаучыларга бәя бирегез.

16. Шигырьне укыгыз, ошаса, ятлагыз.

Әни кирәк

Көннәр якты булсын өчен,
Әни кирәк!
Йокы татлы булсын өчен,
Әни кирәк!
Җил-яңгырлардан саклар өчен,
Әни кирәк!
Ашлар тәмле булсын өчен,
Әни кирәк!
Дөнья ямьле булсын өчен,
Әни кирәк!

Р. Миңнуллин

17. Как предложите маме (папе, бабушке, дедушке) свою помощь?

18. Поговорите с другом.

— Настя, миңа булыш әле.
— Нәрсә эшлим?
— Өй җыештырырга булыш.
— Яхшы.

19. Сообщите о том, что вам надо:

— сходить в магазин;
— купить молоко, хлеб;
— вынести мусор;
— подмести полы;
— убираться дома.

20. Как скажете о том, что вы:

— не ходили в магазин;
— не помыли полы;
— не гладили бельё?

ДУСЛАР БЕЛӘН КҮҢЕЛЛЕ

50–51 нче дәресләр

1. Төрләнешне игътибар белән өйрәнегез. **Дус** сүзе тартым белән төрләнгәндә, нинди аваз өстәлә? Тартым һәм килеш кушымчаларының ялгану тәртибен исегезгә төшерегез.

Б.к.	дус	дус**т**-ым
И.к.	дус-ның	дус**т**-ым-ның
Ю.к.	дус-ка	дус**т**-ым-а
Т.к.	дус-ны	дус**т**-ым-ны
Ч.к.	дус-тан	дус**т**-ым-нан
У.-в.к.	дус-та	дус**т**-ым-да

2. Нокталар урынына тиешле кушымчаларны куеп укыгыз.

Мин дустым... котлау / чакыру / рецепт / бүләк алдым.

Мин дустым... кунак... / стадион... / бәйрәм... / кино... чакырам.

Дустым… — дус… / таныш… / чәчәк… / китап… — күп.

3. Сезнең дусларыгыз бармы? Таблицадан файдаланып, дустыгыз турында сөйләгез.

Минем дустым кайда яши?	Казан шәһәрендә … Карамалы авылында … Тукай районында …
Без кайда таныштык?	экскурсиядә, мәктәптә, урамда, кинода, тәнәфестә, каникулда, уйнаганда
Без кайчан дуслаштык?	җәйге каникулда, май аенда, күз күне, беренче сыйныфта
Минем дустым нинди?	гадел, игътибарлы, миңа булыша, минем белән бергә уйный, алдашмый, миңа яхшылык эшли, миңа ышана
Мин дустымны ни өчен хөрмәт итәм?	Ул — чын дус, ярдәмчел, игътибарлы, ышанычлы.

4. Диалогка төшеп калган репликаларны куегыз, үзара сөйләшегез.

— Синең дустың бармы?
— … .
— Сез кайда дуслаштыгыз?
— … .
— Сез кайчан дуслаштыгыз?
— … .
— Дустың кайда яши?
— … .
— Синең дустың нинди?
— … .
— Ул кайсы мәктәптә укый?
— … .

5. Нокталар урынына төшеп калган кушымчаларны куегыз, дәфтәрегезгә языгыз.

Мин дустым... кунак... барам. Мин дустым... кунак булдым. Мин дустым... хөрмәт итәм. Дустым... ышанам.

52–53 нче дәресләр

1. Рәсемнәргә карагыз, диалоглар төзеп, үзара сөйләшегез.

2. Дөрес тәрҗемәне табыгыз.

всегда	**если есть время, помогает**
1) һәр көн	1) булышырга уйласа, булыша
2) һәрвакыт	2) вакыты булса, булыша
3) кайвакыт	3) теләсә, булыша

3. Сез бу раслаулар белән килешәсезме? Төркемнәрдә фикерләшегез (обсудите в группах).

1. Чын дус һәрвакыт булыша, ярдәм итә.
   Чын дус, теләсә, булыша, теләмәсә, булышмый.
2. Чын дус миңа дәрес әзерләргә булыша.
   Чын дус өй эшен күчерергә (списывать) бирә.
3. Чын дус гел яхшылык эшли.
   Чын дус, вакыты булса, яхшылык эшли.

4. Җөмләләрне укыгыз. Астына сызылган сүзләргә сораулар куегыз.

Дус ярдәм итә. Чын дус ярдәм итә. Чын дус һәрвакыт ярдәм итә.

5. Сез ничек уйлыйсыз, дуслык ни өчен кирәк? Сорауларга җавап бирегез, үзара сөйләшегез.

1. Сезнең үзегезгә генә күңелләме?
2. Сез урамда берүзегез генә уйныйсызмы?
3. Тәнәфестә дустыгыз белән нәрсә турында сөйләшәсез?
4. Дустыгыз ничек укый?
5. Дустыгыз нәрсәләр белән шөгыльләнә?
6. Сез дустыгызга ничек ярдәм итәсез?
7. Чын дус нинди була?

6. Диалогларны укыгыз, үзара сөйләшегез. Сезгә кайсы диалог ошады?

1. — Коля, миңа мәсьәләне чишәргә булыш әле.
— Ярый, булышам.
— Коля, син сәгать 4тә килә аласыңмы?
— Ярый, мин сезгә 4тә киләм.

2. — Надя, мин мәсьәләне чишә алмадым, булыш әле.
— Минем вакытым юк. Мә сиңа дәфтәр, күчер генә.

3. — Нәсимә, син кибеткә барасыңмы?
— Нигә сорыйсың?
— Минем өйдә кечкенә сеңлем бар. Аңа сөт кирәк.
— Әти-әниеңнәр өйдә юкмы?
— Алар эштә.
— Хәзер барам, сиңа сөт алып кайтам.

7. 5 нче күнегүдәге сораулар эчтәлеге аша «Безнең дуслык» дигән темага кечкенә инша языгыз, эчтәлеген бер-берегезгә сөйләгез.

54–57 нче дәресләр

1. Наилә «Сабантуй» газетасына менә нинди хат җибәргән. Хатны укыгыз. Сез ничек уйлыйсыз, Ленага нәрсә әйтергә?

Кадерле редакция!

Без дискотекага барырга җыендык. Минем янга Лена килде дә:

— Син дискотекага барасыңмы? — диде.
— Барам, — дидем мин.
— Кем белән?
— Берүзем.
— Әйдә дискотекага бергә барабыз, — диде Лена.
— Менә ничек яхшы, миңа иптәш булды, — дип сөендем мин.

Бәйрәмгә килдек. Ләкин бәйрәмдә Лена Алсуны күрде һәм аның янына йөгерде, минем янга килмәде дә. Миңа бик кыен булды. Хәзер миңа нишләргә, Ленага нәрсә әйтергә?

берүзем — одна
сөендем — обрадовалась
кыен — неудобно

2. Сорауларга җавап бирегез.

1. Наилә белән Лена кая җыендылар?
2. Лена Наиләгә нинди тәкъдим (предложение) ясады?
3. Наилә ни өчен сөенде?

3. Хатның эчтәлеген III зат исеменнән сөйләп карагыз. Фигыльләр ничек үзгәрер?

Үрнәк: Лена белән Наилә дискотекага барырга җыендылар.

4. Таблицаны өйрәнегез. Теләгән вариантны сайлап, сорауларга җавап бирегез.

Лена дөрес эшләдеме?	Дөрес эшләде, чөнки ул Алсу белән дус. Дөрес эшләмәде, чөнки ул дискотекага Наилә белән килде.
Алсу Лененың дискотекага Наилә белән килгәнен беләме?	Белә. Белми. Бу турыда уйламый.
Лена нәрсә эшләргә тиеш?	Лена Наиләне дә чакырырга тиеш. Ленага Алсу белән генә бию рәхәт, Наиләне чакырырга тиеш түгел. Лена Наиләне Алсу белән таныштырырга тиеш.
Наилә ни өчен Алсу белән Лена янына бармады?	Үпкәләде. Горур. Ачуы килде. Оялды.
Киләчәктә ничек булыр?	Дуслашырлар. Дуслашмаслар. Лена гафу үтенер. Лена гафу үтенмәс. Наилә онытыр. Наилә гафу итмәс.

5. Лена белән Наиләнең дискотекага баруларын исегезгә төшерегез. Сез бу вакыйганы ничек үзгәртер идегез? Хикәя язып карагыз.

6. Үзегез язган хикәяне сәхнәләштерегез. Уйнаучыларга бәя бирегез.

7. Сез бу ситуацияләрдә нишләрсез? Диалоглар төзеп, үзара сөйләшегез.

1. Әйтик, синең дустың авырды. Өй эшен эшләргә ярдәм сорады. Ә синең дискотекага барасың килә. Ярдәм итәрсеңме?

2. Дустың икеле алды. Кичә сез үпкәләшкән идегез. Аңа ярдәм итәрсеңме?

3. Дустың сине кибеткә барырга чакырды, ә синең телевизор карыйсың килә. Син нишләрсең?

8. Диалогларга кирәкле репликаларны куегыз, үзара сөйләшегез.

1. — Алсу, әйдә дискотекага барабыз.
— Дискотека кайда була?
— ... .
— Сәгать ничәдә була?
— ... .

2. — Лена, дискотекага кем белән барасың?
— Наилә, Алсу, Ксения, Дима, Олег белән.
— Минем дә барасым килә.
— ... .

58–59 нчы дәресләр

1. Дөрес тәрҗемәне табыгыз.

близкие друзья
1) яхшы дуслар
2) якын дуслар
3) начар дуслар

вместе проводят
1) бергә йөриләр
2) бергә үткәрәләр
3) бергә баралар

2. Текстны укыгыз. Аңа исем бирегез.

Сашаның дуслары күп. Иң якын дуслары — Валера белән Азат. Дуслар гел бергә йөри: мәктәпкә дә, спорт түгәрәгенә дә, китапханәгә дә. Алар бергә уйныйлар, бергә дәрес әзерлиләр. Туган көннәрен, бәйрәмнәрне бергә үткәрәләр.

3. Җөмләләрне дәвам итегез.

1. Дуслар гел бергә йөри, ...
2. Алар гел бергә уйныйлар, ...
3. Алар туган көннәрен ... .
4. Дуслар бер-берсенә ... .

4. **Исегездә калдырыгыз!**

Барыйм әле, барыйм инде — пойду-ка, можно я пойду.
Эшлим әле, эшлим инде — поработаю-ка, можно я поработаю.
Бара алам — могу идти, **бара алмыйм** — не могу идти.
Барасым килә — хочу идти, **барасым килми** — не хочу идти.

5. Диалогларны сөйләшегез.

1. — Әни, мин Сашаларга барыйм әле.
— Ни өчен?
— Без бергә спорт түгәрәгенә барабыз.
— Ярый, бар.

2. — Алло, Әлфия апа, исәнмесез. Наил өйдәме?
— Әйе, өйдә.
— Әлфия апа, без Наил белән китапханәгә барыйк әле.
— Ярый, барыгыз.

6. Как попросите разрешения у мамы сходить:

— в кино;
— к другу;
— на дискотеку;
— в библиотеку?

7. Используя содержание упражнения 5, составьте диалоги. Какой разговор произойдёт между вами и мамой?

8. Тәрҗемәне үрнәктәгечә дәвам итегез.

Ү р н ә к: чыгасым килә — мне хочется выйти, чыгасым килми — мне не хочется выходить.

Барасым килә, эчәсем килә, укыйсым килә, йоклыйсым килә, барасым килми, эчәсем килми, укыйсым килми, йоклыйсым килми.

9. Как скажете, что вы:

— не хотите играть в зале;
— не хотите пить чай;
— хотите пить сок;
— хотите посмотреть художественный фильм;
— хотите пойти в гости;
— хотите пойти в кино;
— идёте в кино с другом?

60–61 нче дәресләр

1. Исегездә калдырыгыз!

Если вы говорите о таком действии, в совершении которого уверены, то употребляете **будущее определённое время глагола (билгеле киләчәк заман)**, которое образуется путём присоединения к основе аффиксов:

1) **-ачак/-әчәк,** если основа оканчивается на согласный звук (тартык аваз):
яз-**ачак** — напишет, будет писать;
кит-**әчәк** — уйдёт, будет уходить;

2) **-ячак/-ячәк,** если основа оканчивается на гласный звук (сузык аваз):
укы-**ячак** — прочитает, будет читать;
эшлә-**ячәк** — сделает, будет делать.

Берлек санда	Күплек санда
I зат -мын/-мен яз+**ачак+мын** (я напишу, буду писать) кил+**әчәк+мен** (я приду, буду приходить)	-быз/-без яз+**ачак+быз** (мы напишем, будем писать) кил+**әчәк+без** (мы придём, будем приходить)
II зат -сың/-сең яз+**ачак+сың** (ты напишешь, будешь писать) кил+**әчәк+сең** (ты придёшь, будешь приходить)	-сыз/-сез яз+**ачак+сыз** (вы напишете, будете писать) кил+**әчәк+сез** (вы придёте, будете приходить)
III зат -ачак/-әчәк яз+**ачак** (он напишет, будет писать) кил+**әчәк** (он придёт, будет приходить)	-лар/-ләр яз+**ачак+лар** (они напишут, будут писать) кил+**әчәк+ләр** (они придут, будут приходить)

2. Диалоглардан фигыльләрне табыгыз, заман формаларын билгеләгез.

1. — Саша, син миңа хат язачаксыңмы?
   — Әлбәттә, язачакмын.
2. — Мин сиңа концертка билет алсам, син барачаксыңмы?
   — Әлбәттә, барачакмын.

3. Как скажете, что:

— завтра будете участвовать в соревнованиях;

— летом ваша сестра поедет в лагерь;
— сегодня не будет урока математики?

4. Тәрҗемә итегез. Дәфтәрегезгә языгыз.

1. Завтра я обязательно пойду купаться. 2. Я обязательно вымою полы. 3. Наташа польёт цветы. 4. Саша будет убирать постель. 5. Света будет петь на концерте.

5. Сез киләчәктә кем булачаксыз? Рәсемнәргә карап, җөмләләр төзегез.

62–63 нче дәресләр

1. Исегездә калдырыгыз!

Если вы говорите о таком действии, в совершении которого сомневаетесь, то употребляете **будущее неопределённое время глагола (билгесез киләчәк заман)**, которое образуется путём присоединения аффиксов:

1) **-р** — к основам, оканчивающимся на гласный звук:

эзлә-**р** — поищет;

2) **-ар/-әр, -ыр/-ер** — к основам, оканчивающимся на согласный звук:

яз-**ар** — напишет, кит-**әр** — уйдёт,
бар-**ыр** — пойдёт, кил-**ер** — придёт.

2. Таблицаны өйрәнегез. Билгесез киләчәк заман хикәя фигыльнең зат-сан белән төрләнешен **исегездә калдырыгыз!**

	Берлек санда	**Күплек санда**
I зат	яз+**ар+мын** (я напишу) кил+**ер+мен** (я буду приходить, приду)	яз+**ар+быз** (мы будем писать, напишем) кил+**ер+без** (мы будем приходить, придём)
II зат	яз+**ар+сың** (ты будешь писать, напишешь) кил+**ер+сең** (ты будешь приходить, придёшь)	яз+**ар+сыз** (вы будете писать, напишете) кил+**ер+сез** (вы будете приходить, придёте)
III зат	яз+**ар** (он будет писать, напишет) кил+**ер** (он будет приходить, придёт)	яз+**ар+лар** (они будут писать, напишут) кил+**ер+ләр** (они будут приходить, придут)

3. Шигырьдән фигыльләрне табыгыз, заманнарын билгеләгез.

Урамда буран
Карны очыра,
Карны туздыра,
Каты сызгырта.
Тиздән яз килер,
Ап-ак кар эрер,
Тышта балалар
Күлмәкчән йөрер.

Ә. Ерикәй

4. Фигыльләрне билгесез киләчәк заманда зат-сан белән төрләндерегез.

Бир, ал, сора, бул, ки.

5. Возможно, что вы выполните эти действия так же, как я. Скажите об этом.

Ү р н ә к: Мин иртәгә, бәлки (может быть), туган көнгә барырмын.

Мин дә иртәгә туган көнгә барырмын.

1. Мин иртәгә сиңа карандаш алып килермен.
2. Мин иртәгә балыкка барырмын.
3. Мин әнидән киңәш сорармын.
4. Мин иртәгә сезгә килермен.

6. Диалогларны укыгыз, тәрҗемә итегез. Фигыльләрнең заманнарын билгеләгез. Үзара сөйләшегез.

1. — Син кинога барасыңмы?
— Бәлки, барырмын.
— Ә дискотекага?
— Анда барачакмын.

2. — Алло, Ләйсән, син расписаниене беләсеңме?
— Беләм. Ул үзгәрде. Беренче дәрестә математика булачак, икенче дәрестә я рәсем, я музыка булыр, диде укытучы.

3. — Ай, нинди матур туфли! Мин аны саклап кына киярмен.
— Ә минем күлмәгем яңа. Мин аны бәйрәмгә генә киячәкмен.

4. — Рамилә, син иртәгә безгә киләсеңме?
— Әйе, килермен, дип уйлыйм.
— Уйлыйсың гынамы?
— Юк, юк, киләчәкмен.

7. Напишите о том, как вы планируете провести воскресный день. Расскажите соседу по парте о своих планах.

64–65 нче дәресләр

1. Исегездә калдырыгыз!

а) **бир** — дай
бир әле — дай, пожалуйста
биреп тор әле — одолжи, пожалуйста

ә) **рөхсәт** — разрешение
рөхсәт итә — разрешает
рөхсәт ит әле (инде) — разреши, пожалуйста

2. Диалогларны үзара сөйләшегез.

1. — Әни, мин дусларымны кунакка чакырыйм әле.
— Ярый, улым, чакыр.

2. — Мария Петровна, чыгарга ярыймы?
— Әлбәттә, ярый.

3. — Саша, синең бетергечең бармы? Миңа бир әле.
— Рәхим ит, ал.

4. — Наташа, карандашыңны бир әле.
— Мә, ал.

3. Диалогны тәрҗемә итегез.

— Әйдә, Рәсим, су коенырга төшәбез.
— Ә син әниеңнән рөхсәт сорадыңмы?
— Сорадым.
— Рөхсәт иттеме?
— Әйе. Әйдә син дә сора.

4. Иптәшегез сездән карандаш сорарга кыенсына (стесняется), үзегез тәкъдим итегез (предложите).

5. Бу диалогларның кайсы сезгә ошамый? Ни өчен? Бер-берегез белән сөйләшеп карагыз.

1. — Апа, карандашыңны биреп тор әле.

— Мә. Ләкин карандашны авызыңа капма. Очлама (не точи), сындырырсың (сломаешь). Карандашны кире (обратно) бирерсең.

2. — Мин бүген карандашларымны онытканмын бит.

— Борчылма, минем карандашларымны алырсың.

3. — Кара әле, карандашым өйдә калган бит, биреп торчы.

— Бирмим, әни ачулана.

4. — Наташа, нигә рәсем ясамыйсың?

— Карандашым юк.

— Мә карандаш, яса.

6. 5 нче күнегүдәге диалоглардан фигыльләрне табыгыз, заманнарын билгеләгез.

7. Киләчәк замандагы фигыльләрне куеп, җөмләләрне язып бетерегез.

1. Мин иртәгә, һичшиксез (несомненно), бассейнга … . 2. Мин бу концертта, бәлки, җыр … . 3. Мин, бәлки, шигырь … . 4. Иртәгә, якшәмбе көнне, әти белән урманга … . 5. Без барыбыз да, бәлки, шимбә көнне бакчага … . 6. Мин, кино карагач, һичшиксез, дәрес … .

8. Диалогларны укыгыз, нокталар урынына тиешле фигыльләрне куегыз.

1. — Без иртәгә Казанга … .

— Әниең сиңа рөхсәт … ?

— Ул миңа рөхсәт … инде.

2. — Әни, мин Ләйсәннең туган көненә ... .
— Ә син аңа нәрсә бүләк ... ?

9. Попросите у учительницы разрешение:

— выйти из класса;
— сходить в библиотеку;
— пойти на кружок;
— уйти с урока.

66–67 нче дәресләр

1. Хикәяне укыгыз. Катя чын дусмы?

Зәңгәр яфраклар

Катяның ике яшел карандашы бар иде. Ә Ленаның берәү дә юк.

— Миңа яшел карандашыңны биреп тор әле, — диде Лена Катяга.

— Ярар, әниемнән сорармын, — диде Катя.

Икенче көнне кызлар икесе дә мәктәпкә килделәр.

— Я, әниең рөхсәт иттеме? — дип сорады Лена.

Катя, авыр сулап:

— Әнием рөхсәт итте, ләкин абыема әйтергә онытгым, — диде Катя.

Икенче көнне кызлар тагын мәктәпкә килделәр.

— Я, абыең рөхсәт иттеме? — дип сорады Лена.

— Абыем рөхсәт итте, ләкин мин үзем куркам, я карандашларымны сындырырсың.

— Ә мин саклап кына тотармын.

— Кара аны, — диде Катя, — бик нык басма, авызыңа капма, очлама, рәсемне күп ясама.

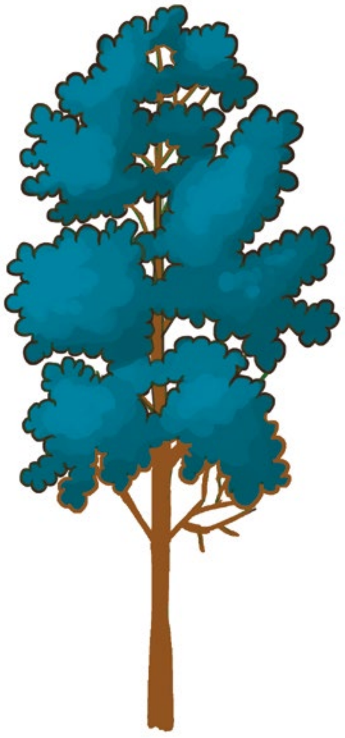

— Юк, мин агач яфракларын гына буйыйм.

Бу сүзләрне ишеткәч, Катяның кашлары җыерылды.

— Бик күп ич, — диде ул.

Лена аңа карады да карандашларны алмады, Катя яныннан китеп барды.

Катя гаҗәпкә калды:

— Нишләп инде? Мә, ал! — диде ул.

— Юк, кирәкми, — дип җавап бирде Лена.

Ә дәрестә укытучы: «Леночка, нигә синең яфракларың зәңгәр төстә?» — дип сорады.

— Яшел карандашларым булмады.

— Ә нигә иптәшеңнән сорамадың?

Лена эндәшмәде.

Катя кып-кызыл булды, һәм ул:

— Мин аңа бирергә уйлаган идем, ул үзе алырга теләмәде, — диде.

— Алырлык итеп бирергә кирәк иде аны, — диде укытучы, кызларга карап.

В.Осеевадан

авыр сулап — тяжело вздохнув
куркам — боюсь
сындырырсың — сломаешь
саклап кына тотармын — буду бережно относиться
нык басма — сильно не дави
очлама — не точи
кашлары җыерылды — здесь: нахмурила брови
гаҗәпкә калды — удивилась

2. Бу сүзләрне дөрес укыдыгызмы?

Сындырырсың [сы̆нды̆ры̆́рсы̆ң], сорармын [со̆ра́рмы̆н], алып торырмын [а^{о}лы̆п то̆ро̆́рмо̆н], каты [қа^{о}ты̆́], капма [қа́^{о}пма], очлама [о̆чла́ма], кашлары [қа^{о}шлары̆́], җыерылды [җы̆йы̆ры̆лды̆́], гаҗәпкә [ғәҗәпкә̆́], яфрак [йа^{о}фра́қ].

3. Дөрес тәрҗемәне табыгыз.

не точи
1) очлый
2) очламый
3) очлама

не бери в рот
1) авызына каба
2) авызыңа кап
3) авызыңа капма

много не рисуй
1) рәсемне яхшы ясый
2) рәсемне күп ясый
3) рәсемне күп ясама

4. Хикәядән билгесез киләчәк заман хикәя фигыльләрне табыгыз, тәрҗемә итегез.

5. Нокталар урынына тиешле сүзләрне куеп, җөмләләрне язып бетерегез.

1. Миңа … биреп … . 2. Әниемнән … . 3. Әниең … ? 4. Абыема әйтергә … . 5. Абыең рөхсәт … ? 6. Мин агач яфракларын, үләннәрне … . 7. Бик нык … , карандашны … .

6. Сорауларга җавап бирегез.

1. Ленаның нинди карандашы юк?
2. Ленага яшел карандаш ни өчен кирәк?
3. Катя кемнәрдән рөхсәт сорарга уйлады?
4. Ленаның яфраклары ни өчен зәңгәр төстә?
5. Лена ни өчен яшел карандашны алмады?
6. Укытучы нәрсә диде?

7. Хикәягә план төзегез. Хикәядәге диалогларны план буенча сөйләшергә өйрәнегез.

8. Бу җөмләләр сез төзегән планга туры киләме?

1. Ленаның яшел карандашы юк иде.
2. Әнием рөхсәт итте, ләкин абыемнан сорарга онытты.
3. Абыем рөхсәт итте, ләкин мин үзем куркам.
4. Катя карандашны алмады.
5. «Синең яфракларың нигә зәңгәр төстә?» — дип сорады укытучы.

68–70 нче дәресләр

1. «Зәңгәр яфраклар» хикәясеннән фигыльләрне табыгыз, заманнарын билгеләгез. Таблицадан файдаланып, дәфтәрегезгә языгыз.

Билгеле үткән заман хикәя фигыль	Хәзерге заман хикәя фигыль	Билгесез киләчәк заман хикәя фигыль
...	...	...

2. Түбәндәге абзацларның эчтәлегенә туры килгән диалогларны «Зәңгәр яфраклар» хикәясеннән табыгыз, үзара сөйләшегез.

1. Ленаның яшел карандашы юк иде. Ул Катядан яшел карандаш сорады. Катя әнисеннән рөхсәт сорарга теләде.

2. Икенче көнне Лена Катядан тагын карандаш сорады. Катя карандашын бирмәде, абыйсыннан рөхсәт сорарга теләде.

3. Лена үпкәләде. Катя карандашын бирде, ләкин Лена алмады.

4. Дәрестә укытучы рәсемнәрне карады. Ленадан яфракларны нигә зәңгәр белән буявы турында сорады. Катя кыпкызыл булды.

3. Хикәядәге бу җөмләне ничек аңлыйсыз?

Алырлык итеп бирергә кирәк иде аны.

4. Катяга иптәшләрен хөрмәт итәргә, ярдәмчел булырга киңәш бирегез.

5. Саран булганы өчен, Катяны тәнкыйтьләгез (покритикуйте).

6. Бу мәкальнең эчтәлеген ничек аңлыйсыз? Рус телендә моңа охшаш мәкаль бармы?

Иптәшең үзеңнән яхшырак булсын.

7. Әгәр Катя чын дус булса, хикәя нинди булыр иде? Язып карагыз.

8. Хикәяне дәвам итегез: Катя үкенә (раскаивается) һәм гафу үтенә.

9. Үзегез төзегән план буенча хикәянең эчтәлеген сөйләргә өйрәнегез.

10. Ситуацияләр буенча җөмләләр төзегез.

1. Ты заходишь к своим друзьям. Они встречают тебя приветливо, приглашают попить чай. Какой разговор произойдёт между вами?

2. Твоего друга нет дома. Спроси:
— где Азат;
— когда он вернётся;
— нет ли у него учебника татарского языка для шестого класса.

11. Хикәяне сәхнәләштерегез, уйнаучыларга бәя бирегез.

12. Түбәндәге сораулар буенча дустыгыз турында сөйләгез.

1. Дустың кайда яши?
2. Аның исеме ничек?
3. Сез кайда дуслаштыгыз?
4. Сез кайчан дуслаштыгыз?
5. Ул нинди?

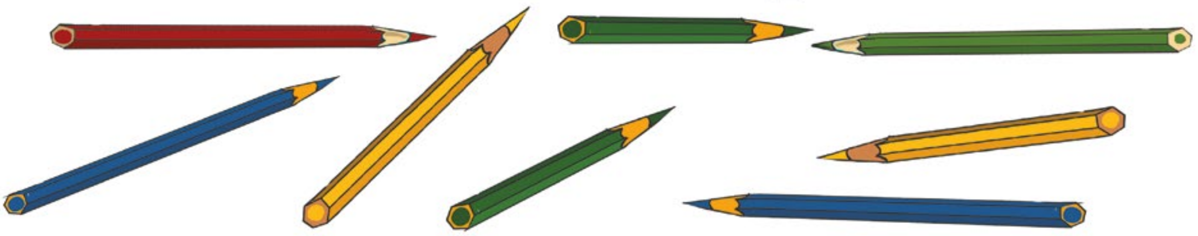

СПОРТ, СӘЛАМӘТЛЕК, БЕЗНЕҢ ШӨГЫЛЬЛӘР

71–73 нче дәресләр

1. Рәсемнәргә карагыз, спорт төрләренең исемнәрен әйтегез. Сез тагын нинди спорт төрләрен беләсез?

2. Игътибар, конкурс! 1 нче күнегүдә күрсәтелгән спорт төрләрен кулланып, кем иң күп диалог төзи ала?

3. **Исегезгә төшерегез!**

-гы/-ге, -кы/-ке

җәй — лето	**җәй+ге** — летний
кыш — зима	**кыш+кы** — зимний
көз — осень	**көз+ге** — осенний
яз — весна	**яз+гы** — весенний
кич — вечер	**кич+ке** — вечерний
төн — ночь	**төн+ге** — ночной

4. **Исегезгә төшерегез!**

Мин шуа беләм.
Син шуа беләсең.
Син шуа беләсеңме?
Ул шуа белә.

5. Рәсемнәр урынына сүзләр куегыз, җөмләләрне дәвам итегез. Инфинитив + **яратам** төзелмәсен кулланыгыз.

Мин җәй көне , , , яратам.

Мин кыш көне , , яратам.

6. Иптәшегездән сорагыз, ул 1 нче күнегүдә күрсәтелгән спорт төрләрен яратамы?

7. Позовите друга:

— кататься на лыжах, санках;
— играть в футбол, волейбол, бадминтон.

8. Вы играете в футбол, а Саша почему-то не играет. Узнайте у него, почему он не играет. Предложите поиграть вместе.

9 Төрләнешне дәвам итегез.

нәрсә?	**кем?**
чаңгы	чаңгычы
хоккей	...
көрәш	...
футбол	...
спорт	...

10. **Исегезгә төшерегез!**

> Если говорите о том, кем вы хотите стать, употребите конструкцию: название профессии + **булырга телим**.
>
> Например: Мин спортчы булырга телим. — Я хочу стать спортсменом.

11. Җөмләләр төзегез.

Мин

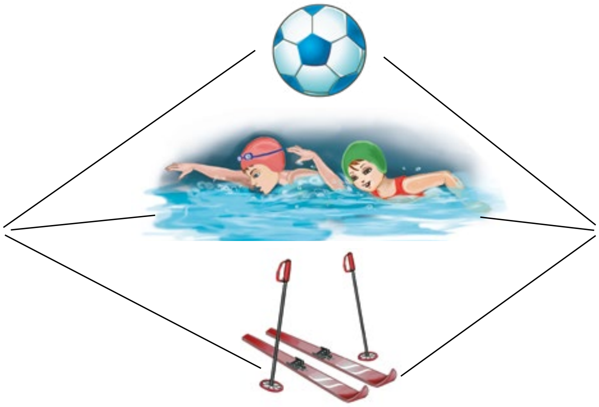

булырга телим.

12. Спросите у друга, хочет ли он стать:

— футболистом;
— хоккеистом;
— лыжником;
— борцом;
— штангистом;
— пловцом;
— теннисистом.

13. Вспомните будущее определённое время глагола (фигыльнең билгеле киләчәк заман формасын). Как скажете, что вы станете:

— футболистом;
— хоккеистом;
— лыжником;
— борцом;
— штангистом;

— пловцом;
— теннисистом?

14. Җөмләләрне дәвам итегез, иптәшегезгә спортчы булырга киңәш бирегез.

— Син хоккей яратасың. Сиңа хоккейчы булырга кирәк.
— Син футбол … . Сиңа … булырга кирәк.
— … .

74–77 нче дәресләр

1. Исегездә калдырыгыз!

Исем фигыль — имя действия

Имя действия выражает название действия, имеет в себе признаки имени существительного и глагола. Образуется путём присоединения к основе глагола аффиксов **-у/-ү:**

бар+**у** — бару — поездка,
көл+**ү** — көлү — смех.

2. Фигыльләрне үрнәктәгечә үзгәртеп языгыз, тәрҗемә итегез, җөмләләр төзегез.

Үрнәк: яса+у — ясау.
Яса, йокла, йөр, сикер, кызын.

3. Текстны укыгыз.

Алина Заһитова турында кызыклы фактлар

Олимпия уеннары

Олимпия уеннары Борынгы Грециядә барлыкка килгән. Алар 4 елга бер тапкыр булган. Ул Олимпия тауларында узган. Ә хәзер алар дөньяның төрле зур шәһәрләрендә була. Анда барлык илләрнең спортчылары катнаша. Төрле ярыш төрләре бар: йөгерү, сикерү, велосипед, футбол, баскетбол, дзюдо,

яхта һәм каноэда узышу, винтовкадан ату, су тубы.

1924 нче елда беренче тапкыр кышкы Олимпия уеннары үткәрелә. Кышкы Олимпиадада чана спорты, хоккей, биатлон, чаңгы, тимераякта узышу һәм тимераякта фигуралы шуу ярышлары була. Ә Грециядә мондый спорт төрләре булмаган, чөнки анда климат бик җылы.

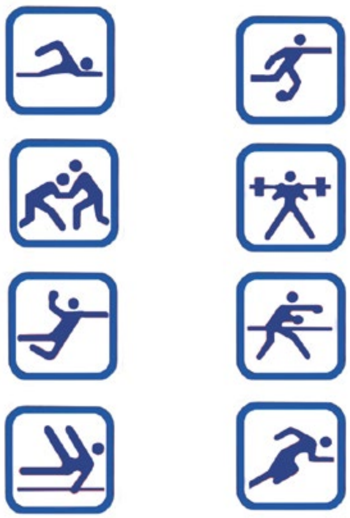

борынгы — древний
катнаша — участвует

4. Сораулар буенча бер-берегезгә текст эчтәлеген сөйләгез.

1. Олимпия уеннары кайда барлыкка килгән?
2. Алар хәзер кайда була?
3. Олимпия уеннарында нинди төр ярышлар була?
4. Кышкы Олимпиадада нинди ярышлар була?

5. Текст эчтәлеге буенча диалоглар төзегез, үзара сөйләшегез.

6. Ә сез беләсезме?

Олимпия уеннарының символы — Олимпия уты. Ул — Прометей батырлыгы символы. Прометей, Зевстан ут урлап, кешеләргә бирә.

7. Олимпия әләме (флаг) турында укыгыз.

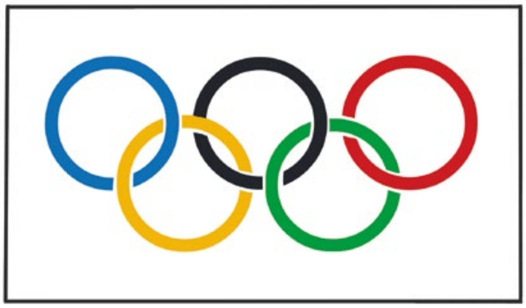

Биш боҗра сурәтләнгән әләм күтәрелә. Биш боҗра ул Европа, Азия, Австралия, Африка, Америка континентларын аңлата.

8. Текстны укыгыз, эчтәлеге буенча диалоглар төзеп, үзара сөйләшегез.

Бөтен дөнья күләмендә танылган атаклы спортчылар Алинә Заһитова белән Камилә Вәлиева — Татарстанның горурлыгы! Алар икесе дә фигуралы шуу буенча бик күп ярышларда җиңү яуладылар.

Алинә Заһитова 2002 нче елда Ижау шәһәрендә туа, 2007 нче елда Әлмәт шәһәрендә бозга баса. Ул 14 яшендә Россия чемпионатының алтын медален яулый, 15 яшендә Олимпия чемпионы була. Ул — Россия спорт тарихында фигуралы шуу буенча барлык титулларны да яулаган бердәнбер спортчы.

Камилә Вәлиева 2006 нчы елда Казанда туа. 2020 нче елда яшүсмерләр арасында дөнья чемпионатында алтын медальгә лаек була. 2021 нче елда Россия чемпионатында көмеш медаль яулый.

Алинә Заһитова

Камилә Вәлиева

8. Әйтик, сезнең мәктәптә атаклы спортчыларга багышланган кичә була. Сез Олимпия чемпионнарыннан кемнәрне беләсез? Мәгълүмат туплагыз.

9. Бу бик кызык.

Роботлар Олимпиадасы

Кешелек тарихында беренче тапкыр яңа төр уеннар барлыкка килде. Ул — кешесыман роботлар арасында Олимпия уеннары. Бу уеннар Кытайда узды. Төрле илләрнең механик спортчылары футбол, биеклеккә сикерү, баскетбол,

бокс, бию һәм барабанда уйнау буенча көч сынашты. Анда катнашучы роботларның буе 20–50 сантиметр гына була. Роботларның уеннарын тамашачылар бик яратып карыйлар. Алар, дөнья чемпионатын карамыйча, әлеге Олимпия уеннарын күзәткәннәр.

кешесыман роботлар — человекоподобные роботы
күзәткәннәр — следили
көч сынашты — соревновались

78–80 нче дәресләр

1. Исегезгә төшерегез!

чык+са — если выйдет
бир+сә — если отдаст
чык+ма+са — если не выйдет
бир+мә+сә — если не отдаст

2. Җөмләләрне дәвам итегез.

1. Аяк туңса, тамак … .
2. Саф һавага чыкмасаң, … .
3. Гел компьютер каршында утырсаң, … .
4. Спорт белән дус булсаң, … .

3. Шигырьне сәнгатьле укырга өйрәнегез.

Илдус һәм вирус

Күрше малае Илдус
Авыру белән бигрәк дус.

Чирли шуңа шактый еш,
Гел тамагы авырта,
Борыны да аккан, юеш.
Сәбәбен үзе белми,
Әллә беләсе килми.
Урамга чык, уйна, дисәң,
Колагына да элми.
Гел телевизор каршында,
Алардагы яңалыклар
Ничек сыя башына?
Урамга чыкмый, чыксам, ди,
Кабаттан суык тия.
Суык тияр дия-дия,
Өстенә кат-кат кия.
Урамга чыкмаса да,
Авыру барыбер тия.
Ә бабасы гел әйтә,
Әйтә, акыл өйрәтә:
— Әй, улым, — ди, — әй, Илдус,
Спорт белән дус түгел син,
Шуңа синең дус — вирус.
Суык түгел ул вирус,
Чыныкмаганны белә,
Андыйларны чирләтергә
Бик еш кунакка килә.

Йолдыз

авыру — болезнь
чирли — болеет
сыя — умещается
кабат — заново, снова
барыбер — всё равно
чыныкмаган — незакалённый

4. Бу раслаулар белән килешәсезме?

1. Илдус еш авырый.
   Илдус еш авырмый.
2. Илдусның тамагы еш авырта.
   Илдусның тамагы еш авыртмый.
3. Илдус гел урамда уйный.
   Илдус телевизор күп карый.
4. Илдус спорт ярата.
   Илдус компьютерда уйнарга ярата.
5. Илдус җылы киенми.
   Илдус өстенә кат-кат киенә.

5. Шигырьдән түбәндәге юлларны (строки) табып укыгыз.

— Илдусның еш авыруы сәбәпләре.
— Бабайның киңәшләре.

6. 3 нче күнегү эчтәлеге буенча Илдус турында сөйләргә әзерләнегез.

7. Ә сез Илдуска нинди киңәшләр бирер идегез? Дәфтәрегезгә языгыз.

8. Кереш сүзләр кулланып, еш авыру сәбәпләре турында җөмләләр төзегез. Бер-берегезгә сөйләп карагыз.

9. Как скажешь о том, что ты:

— любишь играть в хоккей (футбол, баскетбол, волейбол, теннис, бадминтон);
— ты летом любишь играть в футбол, а зимой кататься на лыжах?

81–82 нче дәресләр

1. **Исегезгә төшерегез!**

авырта — болит　　**авырыйм** — болею
авыру — больной
кайсы җирең авырта? — что болит?

2. Җөмләләрне укыгыз, сораулар куегыз. Үзара сөйләшегез.

Минем { күз / колак / борын / баш / аяк } авырта (авыртмый).

3. Диалогларны укыгыз һәм үзара сөйләшегез.

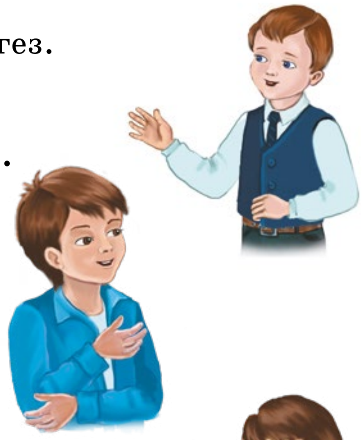

1. — Костя, нигә кәефең юк?
— Мин авырыйм, ахрысы (наверное).
— Кай җирең авырта?
— Башым авырта.
— Температураң бармы?
— Үлчәмәдем.
— Әйдә медсестра янына барабыз!
— Әйдә.

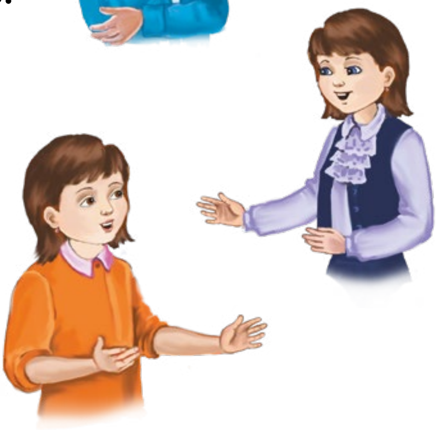

2. — Лена, хәлләрең ничек?
— Әйбәт түгел әле.
— Нәрсә булды?
— Баш авырта, грипп, ахрысы.
— Хәзер бик күп авырыйлар.
Табибка барырга кирәк.
— Әни табиб чакырды.

3. — Улым, даруханәдән дару алып кайт әле.
— Ярар, әнием. Нинди дару алыйм?
— Парацетамол.

4. Нокталар урынына тиешле кушымчаларны куегыз.

Мин даруханә... барам.
Мин даруханә... дару алам.
Мин даруханә... кайтам.

5. «Табибта» темасына диалог төзегез. Үзара сөйләшегез.

6. Бергәләп көлик!

— Әти, утны кабыз әле.
— Нигә? — дип сорый әтисе.
— Бер бармагым авырта. Кайсы авырта икән, шуны карыйм.

83–85 нче дәресләр

1. Исегезгә төшерегез!

Конструкция **глагол в форме инфинитива + кирәк** поможет вам посоветовать что-либо делать.
Н а п р и м е р: эшләргә кирәк, барырга кирәк.

2. Рәсемнәргә карагыз һәм әйтегез: сәламәт булу өчен нишләргә кирәк?

3. Дустыгызга, сәламәт булу өчен, нинди киңәшләр бирәсез? Сез бу киңәшләр белән килешәсезме?

1. Иртән йөгерергә кирәк. 2. Иртән зарядка ясарга кирәк. 3. Салкын су белән юынырга кирәк. 4. Кич соң ятарга ярамый. 5. Телевизорны күп карарга ярамый.

4. Нокталар урынына тиешле кушымчаларны куеп языгыз.

1. Мин спорт түгәрәге... барам. 2. Мин спорт түгәрәген... кайтам. 3. Мин спорт түгәрәген... булдым. 4. Без түгәрәк... яхшы шөгыльлән... . 5. Без түгәрәк... соң ял итә... .

5. Җөмләләрдән ия белән хәбәрне табыгыз, тәрҗемә итегез.

1. Сәламәт булу — үзе бер бәхет. 2. Озак йоклау — зарарлы. 3. Китап уку — файдалы. 4. Йоклау алдыннан телевизор карау — зыянлы. 5. Ютәлләү — авыру билгесе.

6. Сез бу фикерләрнең кайсы белән килешәсез? Сайлап алып әйтегез.

1. Сәламәт булу өчен, иртә торырга кирәк.
2. Сәламәт булу өчен, күп ашарга кирәк.

3. Сәламәт булу өчен, иртән зарядка ясарга кирәк.

4. Сәламәт булу өчен, тәмәке тартмаска кирәк.

5. Сәламәт булу өчен, ничек телисең, шулай яшәргә кирәк.

7. Әйтик, сезнең дустыгыз спорт түгәрәгенә йөри. Дустыгыздан сорагыз:

— түгәрәкнең эш вакыты турында;
— түгәрәктә нәрсәләр белән шөгыльләнүе турында.

8. Әйтик, сезнең энегез иртән зарядка ясамый. Энегезгә зарядка ясарга киңәш бирегез.

9. Таблицаны тутырыгыз. Эчтәлекне бер-берегезгә сөйләгез.

Сәламәтлек өчен файдалы шөгыльләр	Сәламәтлек өчен зыянлы шөгыльләр
...	...

10. Сәламәт яшәү кагыйдәләрен исегезгә төшерегез. Сез бу кагыйдәләр белән килешәсезме?

11. Сез нинди атаклы спорт мастерларын беләсез? Алар турында мәгълүмат туплап килегез.

12. Вы хотите пойти на стадион. Спросите у друга, пойдёт ли он с вами.

13. Вы играете с друзьями. У вас нет мяча (домино, скакалки, шахмат). Как вежливо попросить у Риты мяч (домино, скакалку, шахматы)?

ТУГАН ҖИРЕМ — ТАТАРСТАН

86–87 нче дәресләр

1. Сүзләрнең тәрҗемәсен табыгыз, дөрес әйтергә өйрәнегез.

дөнья
дәүләт
Ватан
милләт
ил
милли
туган җир
башкала
халык

родная земля
Родина
национальность
страна
национальный
народ
столица
мир
государство

2. Җөмләләрне тәгәлләгез (закончите). Астына сызылган сүзләргә сораулар куегыз, килешләрен билгеләгез.

1. Минем туган <u>илем</u> — … .
2. Мин туган <u>илемнең</u> табигатен … .
3. Мин туган <u>илемә</u> … .
4. Мин туган <u>илемне</u> … .
5. Мин туган <u>илемнән</u> … .
6. Мин туган <u>илемдә</u> … .

3. Диалогларга төшеп калган репликаларны өстәп, үзара сөйләшегез.

— ... ?
— Минем туган җирем — Татарстан Республикасы.
— ... ?
— Татарстанда бик күп милләт вәкилләре яши.
— Син нинди телләрдә сөйләшәсең?
— ... .

4. Шигырьне укыгыз һәм ятлагыз.

Туган ил

Дөньяда илләр күп, җирләр күп,
Тик безнең ил генә бер генә.
Дөньяда бәхетле, якты ил,
Матур ил — тик безнең ил генә.

Бай бездә болыннар, урманнар,
Күп бездә диңгезләр, елгалар.
Безнең ил — туганлык бакчасы,
Һич тиңе юк аның дөньяда.

Ә. Ерикәй

5. Сорауларга җавап бирегез.

1. Шагыйрь: «Дөньяда илләр күп, җирләр күп», — ди. Сез нинди илләрне беләсез? Сез кайсы илдә яшисез?
2. Шагыйрь туган илебезне ничек сурәтли?
3. Туган илебездә нинди байлыклар бар?

6. Россиянең географик картасын искә төшерегез, таблицаны тутырыгыз. Таблицадан файдаланып, бер-берегезгә сораулар бирегез.

Диңгезләр	Елгалар	Күлләр
...	...	...

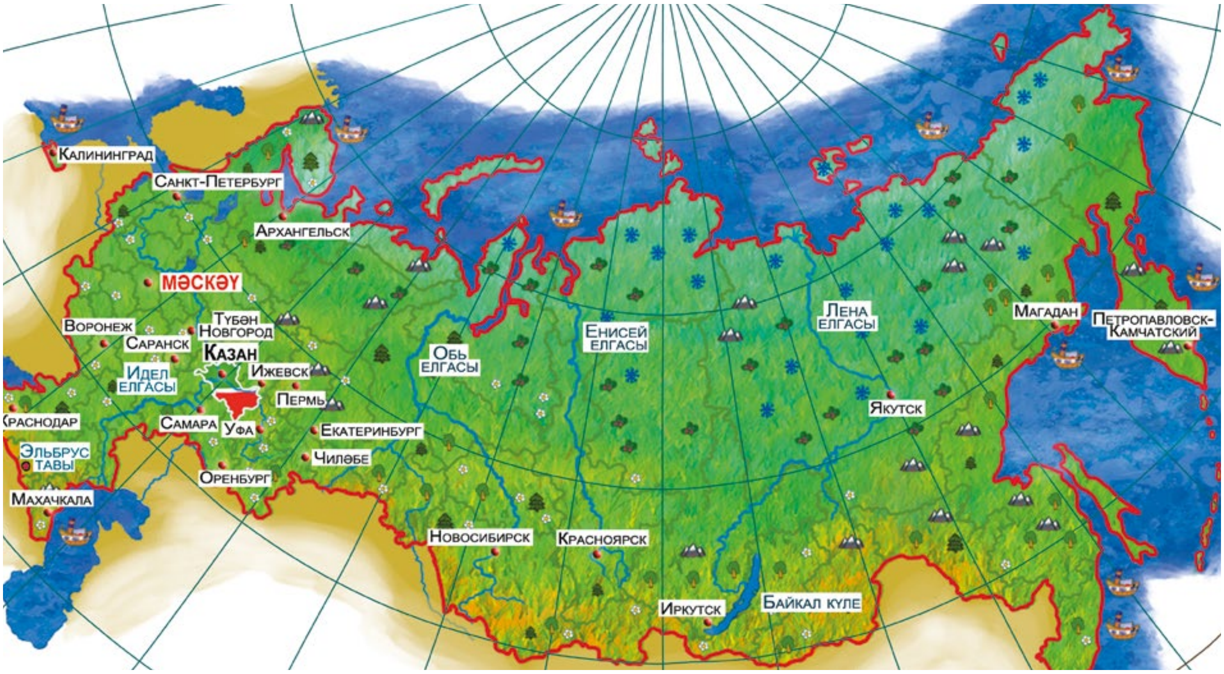

7. Текстны укыгыз, сөйләргә өйрәнегез.

Һәр дәүләтнең үз символикасы була. Дәүләт символикасына флаг, герб, гимн керә. Россия гербында ике башлы бөркет сурәтләнгән. Россиянең дәүләт флагында ак, зәңгәр, кызыл төсләр бар. Россия гимнының музыкасын — Александр Александров, сүзләрен Сергей Михалков язган.

Татарстан Дәүләт символлары

Татарстанның үз флагы, үз гербы, үз гимны бар. Татарстанның гербында канатлы ак барс сурәтләнгән. Татарстан флагында яшел, ак, кызыл төсләр бар. Татарстан гимнының сүзләрен — Рамазан Байтимеров, музыкасын Рөстәм Яхин язган. Гимн тантаналарда башкарыла. Аны басып тыңлыйлар.

тантана — торжество
басып тыңлыйлар — слушают стоя

8. Диалогларга кирәкле репликаларны өстәгез, дустыгыз белән сөйләшегез.

1. — Саша, Татарстанның нинди дәүләт символлары бар?
   — ... .
2. — Оля, Россия флагында нинди төсләр бар?
   — ... .
3. — ... ?
   — Гербка ак барс рәсеме ясалган.

88–89 нчы дәресләр

1. Исегездә калдырыгыз!

дәүләт теле — государственный язык
туган тел — родной язык
русча — по-русски
татарча — по-татарски
Нинди телдә? — На каком языке?

2. Текстны укыгыз. Бер-берегезгә сөйләгез.

Без Татарстанда яшибез. Татарстанда йөз җитмештән артык милләт вәкиле яши. Татарстанда рус һәм татар телләре — дәүләт телләре.

3. Үрнәк буенча дәфтәрегезгә языгыз.

Ү р н ә к: Мансур — татар. Татар теле — аның туган теле. Ул татарча сөйләшә.

Азамат — башкорт, Серёжа — рус, Ульяна — украинка, Вахушти — грузин, Женя — чуваш, Ганс — немец.

4. Диалогны укыгыз, сөйләшергә өйрәнегез.

— Исемең ничек?
— Мансур.
— Син кайсы милләттән?
— Мин — татар. Ә син?
— Мин — рус.
— Син татар телен өйрәнәсеңме?
— Әйе. Мин татарча сөйләшергә өйрәнәм.

5. Түбәндәге сорауларны кулланып, үзара сөйләшегез.

1. Сезнең сыйныфта нинди милләт балалары укый?
2. Син нинди телләрдә сөйләшә беләсең?
3. Синең укытучыларың нинди телләр белә?
4. Татарстанда ничә дәүләт теле бар? Алар нинди телләр?

6. Нокталар урынына сорау җөмләләр куеп укыгыз.

— ... ?
— Без Татарстанда яшибез.
— ... ?
— Татарстанда татарлар, руслар, башкортлар һәм башка милләт вәкилләре яши.
— ... ?
— Алар үзара дус һәм тату яшиләр.
— ... ?
— Без ике дәүләт телен дә өйрәнәбез.

7. Татарчага тәрҗемә итегез. Дәфтәрегезгә языгыз.

Это — наша республика. Это — наш город. Это — наша деревня. Это — наши леса, поля, реки.

8. Мәкальләрне истә калдырыгыз. Аларны чагыштырыгыз. Аларның мәгънәләре (значения) бер-берсенә охшашмы?

1. Тел Төмәнгә илтә. 2. Теле барның юлы бар.

9. Бу сүзләр татар теленнән һәм татар теле аша башка телләрдән рус теленә күчкәннәр (перешли). Сез тагын шундый сүзләр беләсезме?

тәңкә — деньги
шалаш — шалаш
чолан — чулан

аркан — аркан
алмаз — алмаз
карбыз — арбуз

90–91 нче дәресләр

1. Текстны укыгыз.

Татарстан — дуслык иле

Татарстанның иң зур байлыгы — аның халкы. Татарстанда татар, рус, чуваш, удмурт, украин, мордва, мари, башкорт, азәрбайҗан, белорус, әрмән, грузин һәм башка милләт вәкилләре дус-тату яши. Һәркем үз телен өйрәнә ала. Моның өчен якшәмбе мәктәпләре эшли. Мәсәлән, Казанның 80 нче мәктәбендә урнашкан «Дуслык» мәктәбенә 25 төрле милләт баласы йөри. Алар ана телен, милли җырлар, биюләр өйрәнәләр, концертлар оештыралар. Чыннан да, һәр кеше үз ана телен белергә, хөрмәт итәргә тиеш. Татар халкының бөек шагыйре Габдулла Тукай да:

Татарстандагы милләтләр, аларның киемнәре, бизәкләре турында укы

«И туган тел, и матур тел,
Әткәм-әнкәмнең теле!
Дөньяда күп нәрсә белдем
Син туган тел аркылы», — дигән.

Барлык милләт кешеләре дә үз туган телен хөрмәт итәргә тиеш.

халык — народ
дөнья — мир
милләт — национальность
якшәмбе мәктәпләре — воскресные школы
аркылы — через
вәкил — представитель

2. Җөмләләрне дәвам итегез, сораулар уйлагыз.

1. Татарстанның иң зур байлыгы — … .
2. Татарстанда төрле милләт вәкилләре дус-тату … .
3. Һәркем үз ана телен … .
4. Якшәмбе мәктәпләрендә … .

3. Рәсемнәргә карагыз, киемнәрнең татарча исемнәрен искә төшерегез.

4. Исегездә калдырыгыз!

яхшы аңлыйм — хорошо понимаю
бераз аңлыйм — немного понимаю
яхшы сөйлим — хорошо говорю
начар сөйлим — плохо говорю
авыр өйрәнәм — изучаю с трудом

5. Диалогка җавап репликаларын куегыз, үзара сөйләшегез.

— Син татарча яхшы беләсеңме?
— ... .
— Син татар телен ничек өйрәндең?
— ... .
— Син нинди телләрдә сөйләшәсең?
— ... .
— Син инглиз телен яхшы беләсеңме?
— ... .

6. Түбәндәге сораулар буенча бер-берегез белән сөйләшегез.

1. Татарстанда нинди милләт кешеләре бар?
2. Татарстанда ничә дәүләт теле бар?
3. Татарстанда нинди телләрдә сөйләшәләр?
4. Сез мәктәптә нинди телләр өйрәнәсез?

7. Ә сез беләсезме?

Кайбер кешеләр күп телләр беләләр. Алар — полиглотлар. Рус патшабикәсе Екатерина II немецча, русча, тагын өч телдә иркен сөйләшкән. Каюм Насыйри 5 телдә иркен сөйләшкән. Язучы Александр Грибоедов француз, немец, инглиз, итальян, латин, грек телләрен яхшы белгән. Иван Крылов — 5, Лев Толстой 4 телдә иркен сөйләшкән.

8. 7 нчы күнегүдән рәвешләрне табыгыз, сораулар куегыз.

9. Шигырьне укыгыз. Шигырьдәге фикер белән килешәсезме?

Татарча да яхшы бел.
Русча да яхшы бел.
Икесе дә безнең өчен
Иң кирәкле, затлы тел.

Ш. Маннур

10. Сезгә берничә тел белү ошыймы? Кечкенә инша языгыз.

11. «Кемнең теле бар, шуның иле бар» мәкалең ничек аңлыйсыз? Ни өчен кеше үзенең туган телен белергә тиеш? Фикерләрегезне языгыз, сүзлекләр кулланыгыз.

92–93 нче дәресләр

1. **Исегездә калдырыгыз!**

көтелгән кунак — жданный гость
утыртылган агач — посаженное дерево
укылган китап — прочитанная книга

2. Сүзтезмәләрне тәрҗемә итегез, җөмләләр төзегез.

Көтелгән кунаклар, танылган җырчы, әйтелгән сүз, танылган язучы, укылган китап, җырланган җыр.

3. Тәрҗемә итегез.

1. В наш город приедут знаменитые певцы, знаменитые писатели, поэты. К нам приехали долгожданные гости. Прочитанная книга была интересной.

2. Он рассказал стихотворение. Он красиво рассказал стихотворение. Он рассказал об Англии. Он красиво рассказал об Англии.

4. Сүзләрне дөрес итеп укыгыз. Транскрипция билгеләре белән дәфтәрегезгә языгыз.

Атна буе, тамаша залы, ниһаять, яңгырады, торды, кояшлы, кыен, кызганычка каршы.

5. Сүзләрнең кушымчаларын табыгыз, аларның нинди кушымчалар икәнлеген билгеләгез. Бирелгән сүзләр белән җөмләләр төзегез.

Һөнәрләребезне, әкиятләрен, кунакларның, илләре, белемнәребезне, сораулары, территориясе.

6. Нокталар урынына тиешле кушымчаларны һәм сүзләрне өстәп языгыз.

Мәктәп янына	Өстәл ян... килә.
Мәктәп яныннан	Өстәл ян... китә.
Мәктәп янында	Өстәл ян... тора.

7. Хикәяне укыгыз. Кунаклар нинди теләкләр (желания) әйтәләр?

Англиядән килгән кунаклар

Мәктәп бер атна буе шау-гөр килде, чөнки Англиядән кунаклар килә. Без инглизчә җырлар, шигырьләр өйрәндек. Атна буе мәктәптә инглиз теле генә яңгырады.

Ниһаять, көтелгән кунаклар мәктәптә. Менә алар тамаша залында. Без аларга зур концерт әзерләдек. Әлбәттә, инглизчә җырладык, сөйләдек, инглиз әкиятләрен уйнап күрсәттек.«Инглиз телен без Англиядә дә ишетәбез. Сез безне татар җырлары белән таныштырыгыз», — диде кунакларның берсе.

Кызганычка каршы, без татар җырларын белми идек шул...

Концерттан соң түгәрәк өстәл янында кунаклар белән сөйләшү булды. Килгән

кунаклар үз илләре турында сөйләделәр. Без дә аларга Англия турында белемнәребезне күрсәттек.

Ләкин килгән кунакларның сораулары күбрәк Татарстан турында булды. Нинди генә сораулар бирмәделәр алар! Татарстанда күпме кеше яши? Территориясе зурмы? Нинди файдалы казылмалар бар? Нинди тарихи шәһәрләр бар? Нинди язучылар, шагыйрьләр бар?

Кызганычка каршы, без барлык сорауларга да җавап бирә алмадык. Безгә бик оят булды.

белемнәребез — наши знания
яңгырады — звучал
оят — стыдно
үз илләре турында — о своей стране
файдалы казылмалар — полезные ископаемые
ниһаять — наконец

8. Бирелгән җөмләләрне хикәя эчтәлеге тәртибендә урнаштырыгыз.

1. Инглизчә сөйләдек, җырладык, инглиз әкиятләрен уйнап күрсәттек. 2. Ниһаять, көтелгән кунаклар мәктәптә. 3. Атна буе мәктәптә инглиз теле генә яңгырап торды. 4. Менә алар тамаша залында. 5. Без инглизчә җырлар, шигырьләр өйрәндек. 6. Кызганычка каршы, без барлык сорауларга да җавап бирә алмадык.

9. Ике раслауның кайсы дөрес?

1. Атна буе мәктәптә татар теле генә яңгырап торды.
Атна буе мәктәптә инглиз теле генә яңгырап торды.

2. «Немец телен без Германиядә дә ишетәбез», — диделәр кунаклар.
«Инглиз телен без Англиядә дә ишетәбез», — диделәр кунаклар.

3. Укучыларның Татарстан турында белемнәре аз.
Укучыларның Татарстан турында белемнәре бик күп.

4. Татарстан турында белмәгәч, безгә бик оят булды.

Татарстан турында яхшы белгәч, безгә бик күңелле булды.

10. Һәр яңа җөмләнең эчтәлеге буенча сорау уйлагыз. Сораулар буенча үзара сөйләшегез.

1. Кунаклар килә. 2. Мәктәпкә кунаклар килә. 3. Безнең мәктәпкә кунаклар килә. 4. Безнең мәктәпкә бүген кунаклар килә. 5. Безнең мәктәпкә бүген Англиядән кунаклар килә. 6. Безнең мәктәпкә бүген Англиядән көтелгән кунаклар килә.

11. Җөмләләрне киңәйтеп языгыз, сораулар куегыз, үзара сөйләшегез.

1. Инглиз теле яңгырады. 2. Кунаклар белән сөйләшү булды. 3. Кунаклар сөйләделәр.

12. Сораулар буенча үзара сөйләшегез.

1. Мәктәпкә кайдан кунаклар килде?
2. Укучылар нинди һөнәрләр күрсәттеләр?
3. Кунаклар нинди үтенеч (просьба) белдерделәр?
4. Кунаклар нинди сораулар бирделәр?
5. Укучылар Татарстан турында яхшы беләләрме?

13. Как скажете, что:

— к вам придут гости;
— пришли долгожданные гости;
— на вечере вы танцевали, пели песни на разных языках?

14. Спросите у друга:

— хочет ли он сегодня пойти в гости;
— знает ли он английский язык;
— знает ли он хорошо о Татарстане.

15. Сез хикәядәге укучыларга нинди киңәшләр бирер идегез? Киңәшләрне дәфтәрегезгә языгыз.

16. Әгәр хикәядәге укучылар Татарстан турында бик яхшы белсәләр, хикәя ничек үзгәрер иде? Яңа хикәя язып карагыз.

94–95 нче дәресләр

1. Исегездә калдырыгыз!

> **Рәвеш (наречие)** — часть речи, которая выражает признак действия (тиз йөгерә — быстро бежит) или обстоятельства, при которых происходит действие (кичә бардык — вчера ходили).
>
> Часто употребляемые вопросы наречия: **ничек?** — как? (татарча, тиз), **кайчан?** — когда? (бүген, кичә).

2. Җөмләләрне укыгыз, рәвешләрне күрсәтегез, аларга сораулар куегыз.

1. Бүген безгә кунаклар килде.
2. Без җырларны инглизчә җырладык.
3. Башта концерт булды.
4. Син Англия турында күп беләсеңме?
5. Укучылар шундый матур итеп сөйләделәр.

3. Рәвешләр белән җөмләләр төзегез.

Бүген, быел, ерак, тиз, татарча, русча, инглизчә, кичә, күп.

4. Узнай у друга:

— сегодня ли придут гости;
— по-татарски ли он будет петь;
— далеко ли до его школы;
— умеет ли он читать быстро.

5. Түбәндәге җөмләләрне хикәянең эчтәлеге тәртибе буенча урнаштырыгыз. Җөмләләрдән рәвешләрне табыгыз.

Безнең мәктәпкә бүген Англиядән кунаклар килде. Без барлык сорауларга да җавап бирә алмадык. Концерттан соң кунаклар белән сөйләшү булды. Мәктәп бер атна буе шау-гөр килде. Кунаклар Татарстан турында күп сораулар бирделәр. Инглизчә җырлар җырладык, шигырьләр сөйләдек.

6. Хикәядән кунакларның теләген белдергән (выражающий просьбу гостей) өзекне табыгыз, дәфтәрегезгә языгыз.

7. Бу фикерләрнең кайсы сезгә күбрәк ошый? Ни өчен? Дәфтәрегезгә языгыз.

1. Англия турында күп белергә кирәк.
2. Англия турында да, Татарстан турында да күп белергә кирәк.
3. Татарстан — туган җир, шуңа күрә аның турында күбрәк белергә кирәк.

8. Диалогларны укыгыз, үзара сөйләшегез.

1. — Исәнмесез, рәхим итегез!
— Исәнмесез!
— Әйдәгез тамаша залына узыгыз.
— Рәхмәт.

2. — Коля, син беләсеңме, мәктәпкә кунаклар килә.
— Әйе, без концерт әзерлибез.
— Син катнашасыңмы?
— Әлбәттә. Мин җырлыйм.
— Татарчамы?
— Ике куплет татарча, бер куплет русча, бер куплет инглизчә.
— О, ничек шәп!

3. — Әйтегез әле, Татарстан зур республикамы?
— Әйе, Татарстан — зур республика.
— Анда нинди халыклар яши?

— Руслар, татарлар, чувашлар, марилар, мордвалар һәм башка милләт вәкилләре яши.

4. — Света, безнең мәктәпкә бүген кунаклар килде.
— Кайдан?
— Англиядән.
— Шулаймыни? Күңелле булдымы?
— Әйе, шундый күңелле булды.

5. — Лена, син татарча җырлар беләсеңме?
— Әлбәттә, беләм.
— Нинди җыр беләсең?
— «Мин яратам сине, Татарстан» җырын.
— Бу җырны кем җырлый?
— Салават Фәтхетдинов.

6. — Тамаша залында нәрсә бара?
— Зур концерт бара.
— Концертта кемнәр катнаша?
— Яшь җырчылар.

96–97 нче дәресләр

1. Текстны укыгыз, җөмләләргә сораулар куегыз, сөйләргә өйрәнегез.

Казан шәһәре — Татарстанның башкаласы. Ул — Россиядә иң зур, иң матур шәһәрләрнең берсе. Аны Россиянең өченче башкаласы дип атыйлар.

Казан — музейлар, театрлар шәһәре. Казанда тарихи урыннар бик күп. Тарихи урыннарның берсе — Казан Кремле.

Казанда бик күп яңа корылмалар пәйда булды. Шәһәребез тагын да матурайды. Миллениум күпере, Казансу яр буе, «Казан» гаилә үзәге, аквапарк иң матур урыннардан санала.

башкала — столица
корылма — сооружение
тарихи урыннар — исторические места
пәйда булды — появились

2. Текст эчтәлеге буенча диалоглар төзегез, үзара сөйләшегез.

3. «Казан Кремле» дәүләт тарих-архитектура һәм сәнгать музей-тыюлыгы турында укыгыз. Рәсемнән Кремльдәге тарихи урыннарны табыгыз.

Казан Кремле музей-тыюлыгы

Казан Кремле

Казан Кремлен шәһәрнең үзәге дип атыйлар. Бирердә Сөембикә манарасы, Благовещение соборы, Кол Шәриф мәчете һәм башка тарихи-мәдәни һәйкәлләр бар.

Казан Кремленә ел саен дөньяның төрле урыннарыннан йөзләгән мең кеше килә. Ул — ЮНЕСКОның Бөтендөнья мәдәни мирасы объекты.

бөтендөнья мәдәни мирас объекты — объект мирового культурного наследия

4. Казан Кремлендәге тарихи урыннар турында укыгыз.

1. Кол Шәриф мәчете

Кол Шәриф мәчете 2005 нче елда ачыла. Ул — дөньядагы зур мәчетләрнең берсе. Мәчет Явыз Иван гаскәрләре Казанны алган вакытта вафат булган каһарман исемен йөртә.

2. Благовещение соборы

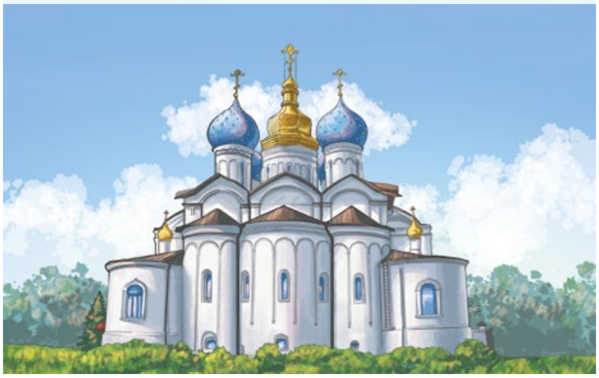

Благовещение соборы — Казанның иң борынгы таш корылмасы. Соборны XVI гасырда патша Явыз Иван фәрманы белән төзиләр. Чаң тавышы бары тик собор эчендә генә яңгырый.

борынгы таш корылма — старинное каменное строение
төзиләр — здесь: построили
чаң тавышы — звук колокола
бары тик — только

3. Сөембикә манарасы

Кызыл кирпечтән салынган җиде катлы Сөембикә манарасының очын алтын ай бизи. Манара Казан Кремле үзәгендә урнашкан. Манара — Казан ханбикәсе Сөембикәнең якты истәлеге.

манара — минарет
якты истәлек — светлая память

5. Тәрҗемәне истә калдыр.

Казанский Кремль — Казан Кремле
Башня Сююмбике — Сөембикә манарасы
Мечеть Кул Шариф — Кол Шәриф мәчете
Благовещенский собор — Благовещение соборы

6. Казандагы мәдәният үзәкләре турында укыгыз, диалоглар төзегез.

1. Татарстан Республикасы Милли музее

Татарстан Республикасы Милли музее Кремль янында урнашкан. Музейда 900 меңнән артык экспонат:

борынгы кулъязмалар, сирәк басма китаплар, тәңкәләр, бизәнү әйберләре һәм башка сәнгать әйберләре саклана.

борынгы кулъязмалар — старинные рукописи

сирәк басма китаплар — редкие печатные книги

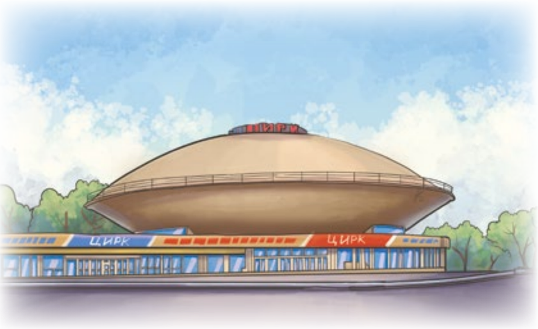

2. Казан циркы

Ул оча торган тәлинкәләр формасында ясалган. Биредә кызыклы цирк тамашалары була.

3. Галиәсгар Камал исемендәге Татар дәүләт Академия театры

Г. Камал исемендәге Татар дәүләт Академия театры 2025 нче елда яңа бинага күчте. Ул Һади Такташ урамында — Кабан күле буенда урнашкан. Бинадагы 4 зал 1500 тамашачыны сыйдыра. Бу бина Казан шәһәрендә генә түгел, дөнья күләмендә иң матур биналарның берсе санала. Ул — Татарстанның горурлыгы.

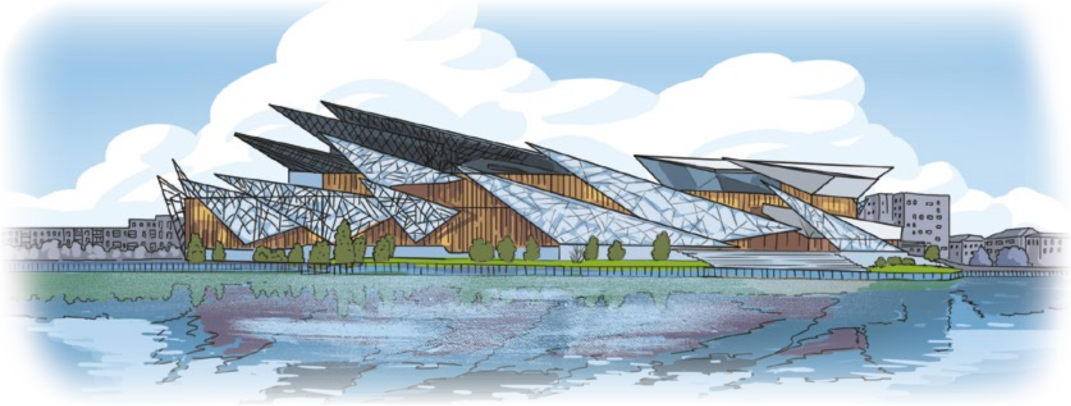

7. Казан Кремле турында иң яхшы сөйләүчегә конкурс оештырыгыз. Анда урнашкан бер тарихи истәлек турында сөйләргә әзерләнегез.

8. Диалогны укыгыз һәм үзара сөйләшегез.

— Без Казанга экскурсиягә бардык.
— Кемнәр белән бардыгыз?

— Сыйныф укучылары белән. Сыйныф җитәкчесе алып барды.

— Казанда кайларда булдыгыз?

— Башта Казан Кремлен карадык. Ул шундый зур, матур. Анда Сөембикә манарасы, Благовещение соборы, Кол Шәриф мәчетен күрдек. Алар турында экскурсовод сөйләде.

— Сиңа кайсы күбрәк ошады?

— Миңа Кол Шәриф мәчете бик ошады. Ул шундый матур, биек.

— Сез аның эченә кердегезме?

— Әйе. Безгә анда керергә рөхсәт бирделәр.

9. Предложите другу:

— поехать на метро до Кремля;
— посмотреть Казанский Кремль;
— посетить Национальный музей.

98–102 нче дәресләр

1. Бөек шагыйрь Габдулла Тукай турында сөйләргә өйрәнегез.

Габдулла Тукай — бөек шагыйрь. 26 нчы апрель — шагыйрьнең туган көне. Ул көнне Казанда шигырь бәйрәме була. Шагыйрьнең тормышы бик авыр була. Габдулла әтисез һәм әнисез үсә. Ул 27 ел гына яши, ләкин бик күп шигырьләр, әкиятләр язып калдыра. Аның әсәрләрен өлкәннәр дә, кечкенәләр дә бик яраталар.

әсәрләр — произведения

2. Тәрҗемәне өйрәнегез.

Ашыйсым килә — хочу есть, **уйныйсым килә** — хочу играть, **ятасым килә** — хочу лечь, **эчәсем килә** — хочу пить, **сикерәсем килә** — хочу прыгать.

Габдулла Тукай сайты

3. Бу җөмләләр кайсы рәсемнәргә туры килә?

Эт чаба. Эт утыра. Эт арт аягында тора. Эт ал аягында (на передних лапах) тора.

4. Шигырьне сәнгатьле укырга өйрән.

Кызыклы шәкерт

— Әйдәле, Акбай! Өйрән син, арт аягың белән тор;
Аума, аума! Туп-туры тор, төз утыр, яхшы утыр!

— Ник газаплыйсың болай син, мин әле бик кечкенә;
Мин туганга тик ике айлап булыр, йә өч кенә.

Юк, кирәкми, мин өйрәнмим, минем уйныйсым килә;
Шул болыннарда ятасым, шунда ауныйсым килә.

— Ах, юләр маэмай! Тырыш яшьләй, зурайгач җайсыз ул;
Картаеп каткач буыннар, эш белү уңайсыз ул!

Г. Тукай

Ах, юләр маэмай! Тырыш яшьләй, зурайгач җайсыз ул — Глупый пёс не разумеет — нет уж, сызмала учись!

Картаеп каткач буыннар, эш белү уңайсыз ул! — Кости к старости твердеют, не согнёшься, как ни гнись!

5. Шигырьдән рәсемнәргә туры килгән юлларны укы.

«Кызыклы шәкерт» мультфильмын кара

6. Сорауларга җавап бир.

1) Малай Акбайга нәрсә ди?

2) Акбайның өйрәнәсе киләме? Ул нәрсә ди?

3) Ничек уйлыйсың, эшләргә зур булгач кына өйрәнеп буламы? (Как ты думаешь, можно ли научиться работать, только встав взрослым?)

7. Текстны укыгыз.

Роберт Миңнуллин — балалар шагыйре. Аның шигырьләрен зурлар да, кечкенәләр дә бик яраталар. Композиторлар аның шигырьләренә җырлар язалар. Ул — Г. Тукай, Г. Х. Андерсен премияләре лауреаты, Татарстанның халык шагыйре.

8. Шигырьне укыгыз. Шигырь ни өчен «Тәмлетамаклар» дип атала?

Тәмлетамаклар

Жираф ашый пирожный,
Морж ашый морожный...
Барбос ярата ирис,
Ә юлбарыс — барбарис...
Какао һәм кока-кола
Ярата, ди, коала...
Пудель — коктейль,
Бегемот — беренче сорт торт...
Кашалот белән ат — салат
Һәм дә лимонад.
Маэмай ярата, ди,
Акмай.
Пони белән попугай
Помидор ярата бугай...

Р. Миңнуллин

9. Шәүкәт Галиевнең биографиясен укыгыз.

Шәүкәт Галиев — татар язучысы, балалар шагыйре, Татарстанның Г. Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты. Ул балалар өчен шаян шигырьләр яза, яхшыны начардан аерып күрсәтә. Аның шигырьләрен мәктәп сәхнәләрендә яратып сөйлиләр.

10. Шигырьне укыгыз. Сез ничек уйлыйсыз, җирдә кешегә ни кирәк?

Җирдә миңа ни кирәк?

Җирдә миңа ни кирәк?
Әти дә әни кирәк!
Җирдә миңа ни кирәк?
Без яшәгән өй кирәк!
Әти дә әни кирәк!
Без яшәгән өй кирәк!
Җирдә миңа ни кирәк?
Әллүкиле көй кирәк!
Җирдә миңа ни кирәк?
Тукай, туган тел кирәк!
Әллүкиле көй кирәк!
Тукай, туган тел кирәк!
Җирдә миңа ни кирәк?
Туган-үскән ил кирәк!
Җирдә миңа ни кирәк?
Мәңге имин Җир кирәк!
Туган-үскән ил кирәк!
Мәңге имин Җир кирәк!

Ш. Галиев

Сүзлек

А

авылдаш — односельчанин
авыр — тяжело, трудно; тяжёлый, трудный
агу — яд
агулы — ядовитый
агыз — пролей
аеруча — особенно
аерым — отдельно; отдельный
аккош — лебедь
акрынлап — медленно, тихонько
акыл — ум, разум
акыллы — умный
алайса — если так, тогда
алан — поляна
алдакчы — обманщик, врун
алдаша — обманывает, врёт
алмашлык — местоимение
анда — там
аннан соң — после
аңла — пойми
аптыраш — растерянность
аралаш — общайся
аралашу — общение
аркылы — через, поперёк
арт — зад
артык — слишком, более
аръяк — та сторона, заречье
ары — дальше, больше
арый — устаёт
арыш — рожь
ас — низ
ат I — бросай; стреляй
ат II — лошадь, конь
атаклы — знаменитый
атказанган — заслуженный
атла — шагай
атна — неделя
ауна — валяйся
ачу — гнев, зло
ачыш — открытие
ашлык — хлеб
ашык — торопись
аяз — ясный

Ә

әгәр — если
әдәби — литературный
әдәбият — литература
әдәп — вежливость, приличие
әдәпле — вежливый
әдип — писатель, литератор
әзер — готовый
әйбер — вещь, предмет
әйтем — поговорка
әкиятче — сказочник
әкрен — медленный, медленно
әлбәттә — конечно
әллә — или, либо
әсәр — произведение
әшәке — плохой

Б

бай — богатый, богач
бала — ребёнок
балачак — детство
барыбер — всё равно
барысы — все
бас — встань
бастыр — издай, печатай
батыр — герой
батырлык — геройство
башка — другой
башкача — по-другому
башлангыч — начальный
башта — сначала, сперва

бәйлек — послелог
бәла — беда, несчастье
бәлки — возможно, вероятно
бәхет — счастье
бәхетле — счастливый
бәя — цена
белемле — образованный
бераз — немного
бервакыт — однажды
бергә, бергәләп — вместе
бердәнбер — единственный
беркем — никто
бернинди — никакой
берничә — несколько
берьюлы — сразу, одновременно
билгеләү — отметь
билгеле — известный
бирем — задание
биюче — танцор, плясун
бияләй — варежки, рукавицы
болга — маши
болытлы — облачный
борыл — повернись
борынгы — древний
ботак — сук, ветка
бөек — великий
Бөек Ватан сугышы — Великая Отечественная война
бөҗәк — насекомое
бөтен — целый, весь
бөтенләй — полностью
бугай — кажется, как будто
буе — вдоль, по
буйлап, буенча — по
булыш — помогай
бурыч — долг
бута — путай, мешай
буталчык — запутанный
буш — пусто
буын — поколение
бүләк — подарок
бүлдермә — не прерывай
бүлек — глава
бүре — волк
бүрек — шапка
бүтән — другой

В

вак — мелко; мелкий
вакыт — время, пора, период, срок, момент
ват — разбей, сломай, расколи
ватык — разбитый, сломанный
вәгъдә — обещание, обет
вөҗдан — совесть

Г

гадәт — привычка, навык, обычай, нрав
гадел — честный, справедливый
гади — простой
гаеп — вина
гаепле — виновный
гаҗәплән — удивляйся
газап — мучение
галим — учёный
гасыр — век
гафу ит — извини, прости
гашыйк — влюблённый
гомер — жизнь
горур — гордый
горурлан — гордись
гөл — цветок
гүзәл — красивый, прекрасный

Д

да, дә — тоже, и
дан — слава
дару — лекарство
дәвам ит — продолжи
дәлилләү — докажи
дәрәҗә — степень, звание

дәреслек — учебник
дәрт — страсть
дәүләт — государство
дәһшәтле — страшный, зловещий
дерелди — дрожит
ди — говорит
димәк — значит, следовательно, таким образом
диңгез — море
дошман — враг
дөнья — мир
дөрес — правильный
дусларча — по-дружески
дым — влага

Е

егет — парень
елан — змея
елга — река
елмай — улыбайся
ерак — далеко
ерта — рвёт
еш — часто

Ж

җавап бир — ответь
җай — удобный момент, возможность
җәза — наказание
җәяүле — пеший, пешеход
җимерелә — разваливается
җиңел — легко; лёгкий
җиңелчә — слегка, налегке
Җир шары — земной шар
җитәкче — руководитель
җитәрлек — достаточный
җитди — серьёзный
җитез — ловко, ловкий; шустро, шустрый
җитеш — успевай
җуйма — не теряй
җыентык — сборник
җый — собирай, убирай
җырла — пой

З

зарарлы — вредно; вредный
зарарлый — вредит
зарлан — жалуйся
затлы — знатный
зыян — вред
зыянлы — вредно; вредный

И

иген — хлеб
игълан — объявление
игътибар — внимание
игътибарлы — внимательный
идән — пол
иҗат — творчество
иҗек — слог
ил — страна
илт — отнеси
имеш — будто бы, мол, дескать
имтихан — экзамен
инеш — ручеёк, речка
иң — самый
иптәш — товарищ
ир-ат — мужчина
ирек — свобода, воля
ирекле — свободный
иреш — добейся, достигни
иркәлә — ласкай
иркен — просторно; просторный
иртән — утром
иртәнге — утренний
исән — живой, здоровый
исәнләш — здоровайся
исемлек — список
иске — старый

искечә — по-старому
искиткеч — изумительный
истә калдыр — запомни
ичмаса — хотя бы
ишек — дверь
ишет — услышь

Й

йодрык — кулак
йокла — спи
йокы — сон
йолдыз — звезда
йомшак — мягко; мягкий
йон — шерсть
йорт — дом
йөгер — беги
йөз I — сто
йөз II — лицо
йөз III — плыви
йөрәк — сердце
йөткер — кашляй

К

кабан — кабан
кабатла — повтори
кагыйдә — правило
кадәр — до
кайбер — некоторый
кайвакыт — иногда
кайгырт — заботься
кайнаган — кипячёный
кайнар — горячо; горячий
кайсы — который
кайчак — иногда
кал — останься
калтыра — трясись
калын — густо; густой
калыш — отстань
камыр — тесто
кан — кровь
канат — крыло
канәгать — довольный
караңгы — темно; тёмный
карт — старик; старый
каршы — противоположный, напротив
карчыга — ястреб
карчык — старуха
кач — прячься
кәгазь — бумага
кәеф — настроение
кебек — как
кемдер — кто-то
кер I — бельё
кер II — заходи
керпе — ёж
кешелек — человечество
ки — надень
кигез — одень
киләсе, киләчәк — будущий
килен — невестка, сноха
килеш — падеж
кимчелек — недостаток
кинәт — внезапно, вдруг
киңәш — совет
киңәш ит — посоветуй
кирәкле — нужный
кис — режь
кисәкчә — частица
кит — уходи
кит аннан — не может быть; уходи оттуда
кич — вечер
кичә — вчера; вечеринка
кичереш — переживание
кичке — вечерний
кишер — морковь
коелып төште — растерялся; рассыпался
коймак — блин, оладьи
койрык — хвост
коры — сухо; сухой
котла — поздравь
коточкыч — страшно; страшный

көймә — лодка
көл I — смейся
көл II — зола
көндез — днём
көндезге — дневной
көрәш — борьба
көт — жди
көчәй — усиливайся
куак — куст
куан — радуйся
куе — густо; густой
куллан — используй
курка — боится
куркусыз — бесстрашный
куркыныч — страшно; страшный
кушамат — кличка, прозвище
күз — глаз
күзлек — очки
күк — небо
күл — озеро
күнегү — упражнение
күнекмәгән — непривычный
күңел ач — развлекайся
күңелле — весело; весёлый
күпчелек — большинство
күрә — видит
күрше — сосед
күч — пересядь, перейди
күчер — спиши
кызган — жалей
кызганычка каршы — к сожалению
кызыксын — интересуйся
кыйбат — дорого; дорогой
кыйна — бей
кыланыш — поступок, выходка
кыргый — дикий
кыстыр — прищеми, вложи
кычыткан — крапива
кыяфәт — внешний вид

Л

лаеклы — заслуженный
ләлә — тюльпан
лачын — сокол
ләкин — но

М

маҗара — приключение
максат — цель
мактан — хвались
мактаулы — похвальный
матдә — вещество, материя
матурлык — красота
мәгънә — смысл
мәдәният — культура
мәҗбүри — обязательный
мәйдан — площадь
мәкалә — статья
мәкаль — пословица
мәңге — вечно; вечный
мәртәбә — несколько раз
мәрхәмәтле — милосердный
мәсьәлә — задача
мәче — кошка
мәчет — мечеть
менә — вот
мендәр — подушка
мескен — несчастный, жалкий
микән — ли, то ли
милли — национальный
мирас — наследие
мисал — пример
могҗиза — чудо
монда — здесь
моны — это
моң — мелодия
моңлы — мелодичный
мөгаен — наверняка
мөмкин — можно
мөнәсәбәт — отношение

мөһим — важно; важный
мул — щедрый, изобильный
мүк — мох

Н

надан — необразованный; неуч, невежа
намус — честь
нарат — сосна
начар — плохо; плохой
нәкъ — именно, точь-в-точь
нәшрият — издательство
нигез — основа
ниһаять — наконец
Нократ — Вятка
нур — луч
нур сип — излучай
ныгыт — крепи, укрепи

О

озак — долго; долгий
озат — проводи
озын — длинно; длинный
олы — большой; старый
онык — внук
оныт — забудь
орлык — семя
остаз — наставник
охшаш — похож
оч — 1) конец, кончик 2) летай, лети
очраш — встреться
очсыз — дёшево; дешёвый
очучы — лётчик
ошый — нравится
оя — гнездо
оял — стыдись
оят — стыд; стыдно

Ө

өз — рви
өзгәлән — разрывайся
өзек — отрывок
өй — складывай
өлкә — область
өлкән — взрослый, старший
өмет — надежда
өстәмә — дополнительно; дополнительный
өр-яңа — совершенно новый
өчпочмак — треугольник

П

пәрәмәч — перемяч
пәрдә — занавес
песи — кошка
песнәк — синица
пешер — вари, пеки
почмак — угол
поши — лось
пөхтә — опрятно; опрятный
пычак — нож
пычрак — грязно; грязный

Р

расла — подтверди, докажи
рәнҗет — обижай
рәсем — рисунок
рәссам — художник
рәхәт — приятно, хорошо
рәхим ит — добро пожаловать
риза — согласен
ризык — пища
рөхсәт — разрешение
рух — дух, душа
рухи — духовный

С

сабыр — терпеливый
сагыш — тоска
сагын — скучай
саен — каждый
сайла — выбирай
сайланма — избранный
сакла — береги
сакчыл — бережливый
салам — солома
сандугач — соловей
саңгырау — глухой
саран — скупой
саулык — здоровье
саф — чистый, свежий
сәбәп — причина
сәгать — часы
сәлам — привет
сәламәт — здоровый
сәләт — способность
сәнгать — искусство
сәхнә — сцена
сәяхәт — путешествие
себерке — метла, веник
сер — секрет
сиз — чувствуй
сирәк — редко
соклан — восхищайся
соң — поздно; поздний; после
соңга кал — опоздай
сөекле — любимый
сөен — радуйся
сөенеч — радость
сөй — люби
сөйлә — рассказывай
сөйләш — разговаривай, поговори
сөю — любовь; любить
сөяк — кость
сугыш — война
суз — тяни
сукыр — слепой
сул — левый
сурәтлә — изображай
сүзеңдә тор — держи слово
сүндер — туши, выключи
сызгыр — свисти
сыйфат — имя прилагательное; качество
сыек — жидко; жидкий
сыя — умещается

Т

таба — сковорода
табиб — врач
табигать — природа
табигый — природный, естественный
табыш — находка
табышмак — загадка
тавыш — голос
тагын — ещё
тал — ива
тамаша — представление
тамашачы — зритель
тамчы — капля
тамыр — корень
танылган — известный
таныш — знакомый
таң калдыр — удиви
тапкыр — раз
тапшыр — передай
тапшыру — передача
тар — узкий
таратучы — распространитель
тарих — история
тартык — согласный
тартыл — потянись
татлы — сладко; сладкий
тату — дружно; дружный
таш — камень
ташлан — бросайся
таяк — палка
тәбәнәк — низко; низкий

тәвәккәл — решительно; решительный
тәҗрибә — опыт
тәкәббер — высокомерно; высокомерный
тәкъдим — предложение
тәкъдим ит — сделай предложение
тәмамла — заканчивай
тән — тело
тәрбияле — воспитанный
тәртипле — дисциплинированный
тәэсир — влияние
теге — тот
тегермән — мельница
телә — желай
теләк — желание
телдән — устно
телем — ломтик
текә — крутой
тешлә — кусай
тиздән — скоро
тимәскә — не трогать
тимер юл — железная дорога
тип — пинай
тирлә — потей
тор — вставай
тормыш — жизнь
торна — журавль
тот — держи, лови
төбәк — край
төгәл — точно; точный
төзә — целься
төзүче — строитель
төн — ночь
төнлә — ночью
төп — основа
төпчек — самый младший ребёнок
төрен — кутайся
төрмә — тюрьма
төтен — дым
төчкер — чихай
төш I — сон
төш II — слезай
ту — рождайся
туган — родственник
тугры — верный
тузан — пыль
тукма — бей, колоти
тукран — дятел
тукта — остановись
тукталыш — остановка
туктат — останови
туры — прямо; прямой
туры килә — подходит
турында — о, про
туфрак — почва
түгәрәк — круглый
түлә — плати
түрдән уз — проходи
тыйнак — скромно; скромный
тын — спокойный, тихий
тыныч — спокойно
тынычлык — мир, спокойствие
тыңла — слушай
тырыш́ — старательный
ты́рыш — старайся

У

уен — игра
уз — проходи
ула — вой
уң — правый
уңган — деловой, умелый
уңдырышлы — плодородный
уңыш — урожай
урнаш — устраивайся
урта — середина; средний
уртак — общий, совместный
уртаклык — общность, взаимность
уртача — средне; средний
усал — злой
ут — огонь
уч — ладонь
учак — костёр
уян — проснись
уят — разбуди

Ү

үз — свой
үзара — взаимно; взаимный
үзгәрт — измени
үзе — сам, само, сама
үзенеке — свой
үзенчәлекле — своеобразный
үзләренчә — по-своему, как сами желают
үкен — раскаивайся
үкенеч — раскаяние
үкенечле — досадный
үл — умри
үлем — смерть
үпкәлә — обижайся
үрмәли — ползает
үрчет — разводи
үс — расти
үт — проходи
үтерә торган — смертельный
үткәр — пропусти
үткен — острый; остроумный

Ф

файда — польза, выгода
файдалан — пользуйся, используй
файдалы — полезный
файдалы казылмалар — полезные ископаемые
фән — наука
фәнни — научный
фәрман — приказ, повеление, указ
фикер — мысль
фил — слон

Х

хак — правда, истина, право
хаклы — прав; законный, справедливый
халык — народ
хат — письмо
хата — ошибка
хатын-кыз — женщина
хәбәр I — весть, известие
хәбәр II — сказуемое
хәерле көн! — добрый день!
хәерле юл! — счастливого пути!
хәзер — сейчас, теперь, нынче
хәл — сила, мощь, бодрость
хәл ит — реши, уладь
хәл фигыль — деепричастие
хәреф — буква
хәтле — до, по
хәтта — даже, вплоть

Һ

һава — воздух
һаман — всегда
һәйкәл — памятник
һәлак бул — погибни
һәлакәт — гибель, крушение
һәм — и
һәрбер — каждый
һәрвакыт — всегда, постоянно
һәркайсы — каждый
һәр көн — каждый день
һичкем — никто
һичшиксез — без сомнения
һөнәр — профессия, ремесло

Ч

чабата — лапти
чаклы — до
чакыр — зови
чалбар — брюки
чана — сани
чаңгы — лыжи
чат — перекрёсток
чәч — волос

чебен — муха
чир — болезнь
чирәм — трава
чирек — четверть
чирлә — болей
чит ил — чужая, зарубежная страна
читләш — отдаляйся
чишмә — родник
чөнки — потому что
Чулман — Кама
чүлмәк — горшок
чүп — мусор
чыгыш — выступление
чыда — терпи
чык — выйди
чынлап — в самом деле
чын күңелдән — от всей души
чынык — закаляйся
чыршы — ель

Ш

шагыйрь — поэт
шаккат — удивляйся, поражайся
шалтырат — звони
шарт — условие
шартнамә — договор
шат — радостный
шатлан — радуйся
шатлык — радость
шаян — озорной, шаловливый
шәп — здорово, хорошо
шәүлегән — иволга
шәфкатьле — милосердный
шоп-шома — гладкий-прегладкий
шу — катайся
шул — тот
шулаймыни — неужели
шулкадәр — так, до такой степени
шулпа — бульон
шунда — там
шуңа — потому, поэтому
шуңа күрә — поэтому, потому
шуыш — ползай

Ы

ылыс — хвоя
ыңгыраш — стони
ыргыт — бросай
ышан — верь, поверь
ышанмыйча — не веря
ышанычлы — верный, надёжный

Э

эз — след
эзлә — ищи
эл — повесь
эләк — ловись, попадись
элгеч — вешалка
элек — раньше
элемтәче — связной, связист
энә — иголка
эндәш — обращайся
энҗе — жемчуг
эре — крупный, большой
эссе — жарко; жаркий
эч — живот
эчке — внутренний
эш — работа, дело
эшләпә — шляпа
эшлекле — деловой
эшчән — трудолюбивый

Ю

юан — толстый, полный
юаш — смирный, тихий, кроткий
югал — исчезни

югалт — теряй
югары — верх, высший
юеш — мокро, сыро, влажно; мокрый, сырой, влажный
юка — тонко; тонкий
юкә — липа
юкка — напрасно, понапрасну, зря
юклык — 1) отсутствие, неимение 2) нищета, бедность
юл — дорога
юлдаш — спутник, попутчик
юлчы — путник, проезжий, странник
юмарт — щедрый
юньле — толковый, умный
юрган — одеяло (стёганое)
юри — умышленно, нарочно
ютәл — кашель
юын — умывайся

Я

ябык — худой, закрытый
ябыш — цепляйся, приклеивайся
ябыштыр — заклей
ява — идёт (дождь, снег)
ягулык — горючее
ягымлы — ласковый
язма — не пиши
язмыш — судьба
як — сторона, край
яки — или
якла — защищай
якташ — земляк
якын — близко; близкий
якынлаш — приближайся
ял — отдых
ял ит — отдыхай
яланаяк — босиком
ялангач — голый
ялганла — лги, ври
ялгыз — одиноко; одинокий
ялгы́ш — ошибка; ошибочный
я́лгыш — ошибайся
ялкын — пламя
ялтыра — блести
ямь — прелесть
ямьле — красиво, красивый; уютно, уютный
ян — гори
яңа — новый
яңалык — новость
яңгыра — греми, звучи

Эчтәлек

Яңа уку елы башлана

1–10 нчы дәресләр 3

Китап — белем чишмәсе

11–34 нче дәресләр 11

Без — булышчылар

35–49 нчы дәресләр 35

Дуслар белән күңелле

50–70 нче дәресләр 50

Спорт, сәламәтлек, безнең шөгыльләр

71–85 нче дәресләр 70

Туган җирем — Татарстан

86–102 нче дәресләр 83

Сүзлек 146

Учебное издание

Хайдарова Роза Закиевна
Ахметзянова Гульназ Магсумзяновна

ТАТАР ТЕЛЕ

6 класс

Учебник для образовательных организаций
основного общего образования

Группа разработчиков учебно-методического комплекта
Авторы *Р.З. Хайдарова, Г.М. Ахметзянова*
Руководитель проекта *А.Т. Низамеева*
Художественный редактор *С.В. Киатров*
Руководитель группы художников и верстальщиков *Д.И. Бариев*
Вёрстка *Е.Б. Шараповой*
Координатор проекта *А.М. Ганиев*
Технический руководитель *И.М. Низаметдинов*
Редакторы *Ф.Ш. Ахметзянова, Г.М. Ахметзянова, И.А. Закиев*
Художники *А.Е. Гаранина, П.К. Михайлова, А.Я. Смольская,*
Н.К. Авдеева, Г.И. Гилазетдинова, А.Р. Ромашова

Соответствует требованиям СанПиН 2.4.7.1166-02 «Гигиенические требования к изданиям учебников для общего и начального профессионального образования».

Подписано в печать 10.08.2025. Формат 84x108 $^{1}/_{16}$. Бумага офсетная. Гарнитура «Школьная».
Печать офсетная. Уч.-изд. л. 10. Тираж 23000 экз. Заказ А-1502.

Издательство «Татармультфильм».
420066, Цг. Казань, пер. Односторонки Гривки, д. 32, помещ. 2.
www.tatarmultfilm.ru

Отпечатано в полном соответствии с качеством предоставленных
издательством «Татармультфильм» материалов в типографии

Издательство «Татармультфильм»
разрабатывает и выпускает:

— учебники,
— электронные учебники,
— мультимедийные пособия,
— методические пособия,
— рабочие тетради,
— художественно-анимационные издания,
— интерактивные приложения.

www.tatarmultfilm.ru

Дополнительные материалы по изучению татарского языка и литературы для классных и внеурочных занятий на сайте **www.balarf.ru (www.бала.рф).**

Склонение имён существительных в направительном, исходном, местно-временном падежах

Падежи / Вопросы / На какие звуки оканчивается слово	Н.п. - Юнәлеш килеше - кая? (куда?)	И.п. - Чыгыш килеше кайдан? (откуда?)	М.-В.п.- Урын-вакыт килеше - кайда? (где?)
После гласных звуков	**-га/-гә Арча+га Минзәлә+гә**	**-дан/-дән Арча+дан Минзәлә+дән**	**-да/-дә Арча+да Минзәлә+дә**
После звонких согласных и после [р], [л], [й], [w]	**-га/-гә Чистай+га Идел+гә**	**-дан/-дән Чистай+дан Идел+дән**	**-да/-дә Чистай+да Идел+дә**
После носовых согласных н, м, ң	**-га/-гә Сарман+га Мөслим+гә**	**-нан/-нән Сарман+нан Мөслим+нән**	**-да/-дә Сарман+да Мөслим+дә**
После глухих согласных	**-ка/-кә Мамадыш+ка Әлмәт+кә**	**-тан/-тән Мамадыш+тан Әлмәт+тән**	**-та/-тә Мамадыш+та Әлмәт+тә**

Порядок присоединения аффиксов в татарском языке

Аффиксы присоединяются к основе существительных в следующем порядке:

сначала — аффиксы числа, далее — аффиксы принадлежности, после них — падежные аффиксы:

Основа +	**аффикс множественного числа +**	**аффикс принадлежности**	**+ аффикс падежа**
КҮЗ	**-ЛӘР**	**-ЕМ**	**-НЕҢ**

ФГОС

ISBN 978-5-906508-56-0

Татармультфильм

издательство
«Татармультфильм»